

MULT ÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF

ZSIDÓ LAP

XXXIV. ÉVF. 1944 FEBRUAR HÓ

DR. KOHN ZOLTÁN: ZSIDÓ HOLNAP

Csupán csak néhány nap választ el bennünket Adar-újhold napjától és belépünk a halak csillagképébe. A „szerencse“, a „bőség“, a „növekvő öröm“ hónapja soha annyi kétséggel, gonddal, bizonytalansággal nem közeledett felénk, mint ezen a pattanásig feszült, ideggörcsbe merevedett tavaszélen. S a kozmikus gondokon és bajokon, az általános emberi retteneten is túlágaskodik mint félelmetes, egeket súroló kérdőjel: zsidóságunk ügye. Soha annyi elvesztegetett szó, felelőtlen hang, elprédikált szólam, kimondott és elrejtett, megvallott és eltitkolt kétség, szándékos és szándék nélkül való kétértelműség nem kerülgette a zsidó holnap szent ügyét, mint manapság. Itt-ott azonban már megszólal írott szóban is a komoly virrasztóknak, a töprengő ébresztgetőknek, a lélekharang-kongatóknak riasztó hangja. De ezek mintha eszelősen csak maguknak beszélnének, szavuk még csak nem is a pusztába kiáltott szó, mert annak legalább visszhangja van. Általában feltűnően megszapordott közöttünk a fölényes jövendőmondó, a kézlegyintő szakavatott, főképpen pedig a higgadt „életböles“, akik mindent jobban és hitelesebben tudnak, világosabban és észszerűbben látnak. A bibliai prófétát, kit tegnap még gyermekteleg káprázata, derülátó túlzása miatt lemosolyogtak, ma betűszerint idézik: a természet megjámborodik, az értelem megbékél — és a zsidóság az „egészet“ ott folytathatja, ahol abbahagyta. Az idők végére jósolt messiánisztikus idillt a közeli megváltás időpontjában álmodják. A bőszt realistikák most egyszerre elragadtatott misztikusokká váltak, akik nem riadnak vissza a csoda emlegetésétől sem. Lelkükön egy furcsa, földön kúszó, materialista vágyálomban gyökerező hit hatalmasodott el, és tudat alatt, de sokszor már majdnem bevallottan is hajlandók a világ gigantikus méretű viaskodásában az ő csip-csup, koldus-sivár egyéni életükért való küzdelmet látni. Elvakult önzésük önfeledt pillanataiban a prófétai illuzió kóros hallucinációvá válik, egocentrikus agyrémmé, melyben az égen és földön, szárazon és tengereken zajló apokaliptikus mérkőzés egyéni ügyükké zsugorodik. Mintha a csillagok égi pályájukon is őérettük küzdenének. Ezek a nagy búfelejtők nemes „emberbaráti“ érzéstől sugallt optimizmusukban csak magukra gondolnak, önös érdekeikre és megfeleledkeznek az egyetemességről, amelytől — nyilván úgy vélik — adott esetben eloldhatják egyéni életüket.

Pedig merő öncsalatás egy pillanatig is azt hinnünk, hogy a zsidóság ügye bárkinek is gondja-baja rajtunk kívül. Vajjon kinek is jutna eszébe érettünk aggódni? Se lent, se fönt, se távol, se közel nincs olyan hatalom, amely

áldozatot vállalna egy olyan ügyért, amelynek nincs gazdája. Már pedig egyre kísértetiesebben növekszik azoknak a száma, akik értetlenül állnak szemben azzal a mérhetetlen teherrel, amit a zsidóság jelent a számukra. E nagy világrengés közepette kétségtelenül indokolt az egyéni életünkért való aggódás, annak ellenére, hogy az emberi életnek talán sohasem volt oly kevés értéke, mint éppen manapság. Mivel azonban az egyéni zsidó sors sohasem volt oly szétszakíthatatlanul szoros és végzetszerű szálakkal összekötve az egyetemesség sorsával, mint éppen manapság, szinte természeti törvényszerűség erejével kényszerül a józanul és tárgyilagosan szemlélődő zsidó értelem arra, hogy végül is ráriadjon egyéni sorsát megsokszorozva megjelentető közösségére is. Ha pedig pillantásunkat erre a közösségre vetjük, óhatatlanul elénk borzad annak a lélek- és szellem nélkül való zsidóságnak riasztó képe, amely a maga zsidó problémáit leegyszerűsítve, ma kizárólag egy elérhetetlen színes álmokkép: a megváltott holnap délibábjá után lohol. Egy fájdalmasan szép illuzió rabjai ezek az önmagukat megkerülő zsidók, akik sorsuk jobbrafordulását, rajtuk kívül álló külső erőktől, hatalmi tényezőktől várják. Egy szebb, tisztultabb emberi jövőt áhítanak, amely ha rájuk köszönt, nem lesz kit boldogítson, mert mire rájuk talál, szétfoszlik bennük foszladozó zsidóságuk.

Rendezetlen belső ügyeink, megoldatlan szellemi, lelki, vallási, kulturális problémáink ziláltan, áttekinthetetlen káoszban áporodnak bennünk. Sokakban közöny, kevesekben félelem-érzés emel gátat, amelyen nem akarnak vagy nem tudnak áthatolni. Pedig éppen ezeken az immanens problémákon fordul meg a holnap zsidóságának sorsa. Ahányan vagyunk, annyifelé kacsintunk. Az egyik Istent keresi, a másik menekül előle. Konzervatív életformát követel az egyik, és a hagyomány törvény-erejét akarja lebontani a másik; közösségi érzést, történelmi tudatot, népi megújulást hirdet a harmadik és teljes értékű asszimilációra esküszik a negyedik, és így tovább. Hallunk konzervatív visszafordulásról, progresszív haladásról, szociális öntudatról, elzárkózásról és megtárlásról, az általános emberi ideálról és a partikuláris zsidó eszményről. Az egyik csak gondolja, a másik hiszi is; az egyik kimondja, a másik tagadja. Elvek, szavak, jelszavak keresztüzében álljuk a reánk zúduló érvek és ellenérvek özönét, miközben megint csak szüntelenül, megátalkodottan csupán egyet várunk: a rajtunk kívülálló erőtevényezők kegyes ajándékát: a megváltó holnapot, a roppant gazdagságot, amit nem tudunk

mint zsidók élvezni, mert előbb már eltékozoltuk szegény, de legszentebb kincsünket: zsidóságunkat. És csakugyan kezdhették megint előlről a lelki-szellemi vesszőfutást.

Ime, ez a képe a zsidóságnak, ha belülről szemléljük. Vajjon van-e kibontakozás ebből a zürzavarból? Ezt a káoszt, ha fizikai életkörülményeink szülték is, saját magunk növeltük nagygyá és teljessé. A materiális, társadalmi, politikai és szociális tényezők kihatása ez anyagtan szel-

ABÁDI IMRE: TRUMPELDOR

A magyar zsidók *Pro Palesztina Szövetsége* a *Javne-könyvek* sorozatában kiadta *Trumpeldor* József leveleit, amelyek ennek a zsidó hősnak változatos eseményekben, nagy és nemes eszmék hevületében, szenvedésekben és csalódásokban gazdag életét tükrözik: a japánok által ostromolt Port-Arthur harcaiban való részvételétől kezdve *Tel-Cháj* — galileai zsidó kolónia — védelmében történt hősi haláláig. De hogy *Trumpeldorról* most megemlékezhessünk, nemcsak a *Pro Palesztina Szövetség* szép gesztusa, amellyel *Trumpeldor* hősi szellemének gyönyörű és múlhatatlan emléket állított kiadványával, adja meg az impulzust, hanem az a körülmény is, hogy éppen most lesz huszonötödik évfordulója annak, hogy *Trumpeldor* az arabok tel-cháji támadása alatt háromszoros sebesülésével, még mielőtt a sebesültszállítók Metullát, ahol megoperálták volna, elérhették vele, dicsőséges lelkét kilehelte.

Trumpeldor élete még, azt lehetne mondani, érintetlen anyag a zsidó történetírás és a szépirodalom számára. Egy negyedszázad túl rövid idő ahhoz, hogy a zsidó nép a *monda örökké ragyogó fénykörébe* emelje alakját. Nagy, igaz szíve, szent hite a zsidóság jövőjében, legendás bátorsága még nem szerepel a népdalokban, a zsidó legendákban és színpadi művekben, mintahogy pl. *Bar Giora*, vagy más történelmi nagyság szerepel. Nevének még nincs szellemi patinája, a röpke huszonöt esztendő, mely halála óta elshant *síremléke* (a jellemét, nagyságát és a zsidó fájdalmat égre ordító *oroszlán*) fölött, azt még ki nem érlelhette a zsidóság köztudatában, ahogy a hosszú és messzeszágú századok tették *Matiszjáhu*, *Giszkalay* és *Bar Kochba* vagy *Bár Giora* nevével, akiknek hallatára ma már még a szunyadó öntudat is lobbog a zsidó lélekben...

De visszaemlékezve személyes találkozásunkra *Jaffában* és *Dagániában*, amikor *Jabotinsky* előörseként engem is igyekezett megnyerni a zsidó légió eszméjének, fájdalmas sóhajtásokat vált ki belőlem és megkönnyeztet leveleinek a lapozgatása, mert ezekben a levelekben egy martiriumig hűséges, egy a meggyőződéséért, ősi földünk újjászületésének eszméjéért meghalni is tudó szív lüktet. Igen. *Trumpeldor* szíve a *Bar Giora* szíve volt, akik nemcsak a *kívülről támadó ellenségeinkkel* tudták felvenni a harcot, de ugyanakkor szembeszálltak a zsidóság *belső ellenségeivel*, az *Agrippákkal* is, akik, hogy *rangjukat, vagyonukat, árnyékhatalmukat és kényelmüket* megtarthassák, eserbennhagyták és elárulták a zsidóság szent ügyét. Oh, ha sok olyan hőse volna ma is a zsidóságnak, mint amilyen *Trumpeldor* volt, nem kellene könnyelt szemekkel látni, hogy az *elvtelenség, a gerinctelenség, a pipogyaság, a kockázattól, vagy pláne az önfeláldozástól való irtózat* és az öntudatlanság teljes hiánya hogyan hajtja a vizet mindenkor a zsidóság ellenségeinek malmára. Oh, ha sok olyan nagysága volna a zsidóságnak, akik a *rangjukat, tekintélyüket és magas összeköttetésüket* nemcsak a saját létük és emelkedésük biztosítására fordítanák, hanem mindazt elsősorban népük sorskérdésének szentelnék, ahogy *Herzl, Nordau* és az *első európai háború idején Trumpeldor* tette, ma nem itt tartana az európai zsidóság. *Éjn od navij völo itánu jodéa ad mah, ad jöcharef cár jónaéc ojév simcha...*

Kiszámíthatatlan a veszteség, amely *Trumpeldor* dicsőséges halálával a zsidó renaissance-mozgalom eszméjét, a Palesztina-munka ügyét és harcát érte. Még elgondolni is szívetpezdítő, milyen nagy tettek fűződtek volna még a nevéhez a Palesztina-munka terén, ha *Tel Chaj* védelme alatt a megfogyatkozott kis csapata még idejében segítséget kap *Judeából*, vagy *Alexandriából*. *Trumpeldor* élete és

lemi életünkre. És éppen ezért csakis saját magunk szüntethetjük meg. Mint embert, megválthatnak mások, mint zsidót, csak sajátmagunk. Minden hitünk, reményeségünk erejét e sorsdöntő napokban a saját magunk által ösztönözve akart és igazán vállalt önmegváltásra kell összpontosítanunk, ha azt akarjuk, hogy a holnap történelme ne csak hült helyünkről, hanem élő-eleven jelenlétünkről is tudjon.

sorsa azonban egy nagy tanulságot ad a zsidóságnak minden időkre. Ha ez a tanulság gyökeret verne a generációk lelkében, a siker és az áldás ható erejével biztosítaná az egyetemes zsidóság megújulását. Jelmondatként kellene viselni minden zsidónak ezt a tanulságot, hogy *aki harcol, az vagy győz, vagy elbukik, de aki passzivitásban maradva, visszavonul a harc színteréről, az előbb vagy utóbb, de föltétlenül elpusztul*. Ámde még a harc kedvetlen fordulata, a hősi bukás sem jelent teljes veszteséget arra a népre, amely jogaiért, igazáért és szabadságáért a harc útját választja. *Mert a hős apák sírja ace-lozza meg az utódok lelkét és jellemét*. Jaj azoknak az utódoknak, akiknek nincsenek hősi sírjaik, amelyekhez elzarándokolhatnának, hogy erőt merítsenek azokból. Mert a hős *Trumpeldor*-ok sírjából borzasztó erő árad, semmivel nem pótolható, semmivel nem teremthető erő. Merítsünk ebből a roppant erőből, merítsünk, hiszen mindaddig nem lehet könnyű a föld *Trumpeldor*-nak és hős társainak, amíg az új harcosok fel nem emelik a fegyvert, amelyet *Trumpeldor* kiejtett kezéből, amíg az új harcosok verejtéke és önfeláldozása le nem csendesíti az ő szent sírjából feltörő vérnek a hangját.

S. CSERNICHOVSZKY:

HISZEK

Ne vess, ne vedd csak, hogy rajongó szavam még álmokért remeg — Hiszek az Emberben! — Ne vess csak! Ne vess ki, hogy Benned hiszek!

Hogy lelkem szabadságra éhes — s aranyborjúnak nem hajol — hogy vallom egyre: még van Ember, és Lélek is van valahol!

Elszórja rabvasát a lélek, zengő magasságokba kél. A robotos se pusztul éhen: lesz szabad lélek! Lesz kenyér!

Ne vess: hiszem, hogy van Barát is, hiszem, találok még szívet, melyben reményem párja reszket, örömöm lüktet, bűm piheg.

A Jövendőben is hiszek még, akármily távol is dereng, mert jönni fog — és néptől-népig az áldás és a béke leng.

Virágba borul népem újra, friss nemzedéket szül e sár, újat, ki szembenéz a Fénnyel s minden bilincset eldobál.

S a földön, itt él, itt szeret majd, itt alkot az a nemzedék! Nem égben, légben, messzeségben — a szellem annak nem elég!

S az új Szépség egy ifjú költőt felséges, új dalokra gyűjt. S ti az én virágos síromról fontok fejére koszorút...

Kardos László fordítása

SZILÁGYI GÉZA: KISS JÓZSEF KÖZELRŐL*

A barátságban, amely Kiss Józsefhez fűzött, egyenlőtlenek voltak a szerepek, már a jelentős korkülönbségnél fogva is. Ő volt az adakozó, a nagylelkűen ajándékozó fél, én voltam a mindent hálával fogadó. Nem tudom, mi volt bennem az, ami őt érzéseinek és gondolatainak a rámpazarlására indította, ezt nem bírtam egészen kikutatni, de megadó örömmel, ámuló boldogsággal fogadtam ezt a majdnem negyedszázadig tartó adottságot.

Egy kis könyv is kitelnék a vele folytatott beszélgetésekből. Evtizedekig úgyszólván munkahelyi szomszédságban éltünk. Az Athenacumban nyomtatták *Az Ujságot*, amelynek szerkesztőségi tagja voltam, és *A Hetet* is, amelynek nyomdai tördelését a költő mindig maga ellenőrizte. *Az Ujság* szerkesztőségéből közvetlen folyosó vitt a nyomdába. Hétről-hétre menet-jövet elhaladt Kiss József a szobám mellett. Hol csak egy pillanatra állott meg mindig nyitott ajtó előtt, két-három mondatnyi időre, hol betért hozzám tíz-húsz percre. Ha összerakom ezeket az arasznyi időket: órák, hosszú napok sűrűsödnek belőlük az éveknek, évtizedeknek túlgyorsan elmúlt, de el nem múló emlékektől terhes során.

Többszörre ő beszélt, én hallgattam és ceruza nélkül is figyelve stenografáltam agyamba mindig gondosan megszerkesztett és aggodalmasan cizellált mondatait. Olykor-olykor egy-egy nem tolakodó megjegyzéssel szitottam hangos elmélkedéseinek tüzeit. Ezúttal kényszerűségből csak arra szorítkozom, hogy röviden, mindent csupán futólag jelezve, fölvezoljam bennem kialakult lelki képét.

A tőle távolállók — néha a látszólag közelállók is — halálfélelem torzító és elcsúsztató szemüvegén keresztül látták. Önző epikureusnak mondták, aki minden földi jóból igyekszik kivenni mennél bőségesebb részét, aki habzsolja a szellemi, de a testi élvezeteket is, nagyon vigyáz túlságosan megbecsült gyarló porhüvelyére, önmagát túlmagas polcra rangosítja, gögös, mások érdemeit csak fanyarul elismerő, sőt néha semmibe sem vevő arisztokrata; ropogtasuk oly durván, ahogy ezek a félreértő, félremagyarázó és kajánul karrikírozott híret terjesztő jótét-lelkek ropogtatták: nem valami rokonszenves jelenség! Anélkül, hogy a kritikátlan rajongásnak bűnébe esném, amelyet még a kegyelet sem követelhet meg a bírálótól, leszámolhatok mindezekkel a könnyelmű vádakkal. Önző epikureus volt, aki csak magamagát szerette? Szerette a hazai földet, amelyben megszületett és amelyben kitéphetetlenül gyökeredzett; a magyar nyelvét, amelybe beleszületett és belenőtt, igazán lelkét dajkáló anyanyelvét; a zsidóságot, amelyet elháríthatatlanul nemesak sötéten lesújtó, hanem felmagasztosító végzetnek is érzett: mint *character indelebilis*-t, eltörülhetetlen szent jellegű faji bélyeget; családját, amelyért minden robotot is férfias elszántsággal vállalt — még kiadatlan családi

levelei a legőszintebben vallanak erről a melegségtől átfűtött kötelességtudásról —; barátait, akiknek némelyikében még a hűtlenséget, sőt az áruló pálfordulásokat is megérteni és megbocsátani törekedett. Szerette, mindenek fölött, nemcsak rajongva, hanem szinte kemény kényszerűség szöges jármában a művészi szépséget minden formában, de elsősorban az irodalomban, ott is mindenek fölött a költészetben.

Epikureus? Aki az *Adagiot*, a szépet telhetetlenül magába szívó, ömlesztő, ragadó két szemének ezt az ujjongó, kesergő, könyörgő, követelő himnuszát kivérezte magából, bizony, epikureus volt, a szépség gyönyörének fölönt főpapja, akinek élvező képessége úgyszólván végtelen, határtalan, gáttalan, ámde, mint ő maga ismételtel mondta nekem, csak az élvezhet a legszélsőségesebben, aki a szenvedésben is szélsőségekre képes. Ő pedig képes volt mind a kettőre. Hogyan tudott örülni a természet, az emberi lélek, a képzőművészet, a zene, a költészet legkisebb, leghalványabb szépségének is és hogyan tudott megrendülni a gonoszság brutalitásán, szomorkodni az emberi szív szennyos salakján, utálkozni a tehetetlenség otromba-

● Róna József: Kiss József emlékszobrának terve

Foto Alexander.)

* (Lásd e visszaemlékezések első részét a *Múlt és Jövő* 1944 januári számában.)

együgyű, pöffeszkedő tehetetlenségén. Eppen ez előkelősítette ideális műélvezővé és páratlan szerkesztővé.

Saját magán kívül senkit sem engedett érvényesülni? Nevetséges állítás. Csak át kell lapozni *A Hét* tömérdek évfolyamát, mindegyik arra vall, hogy meghitt barátjától, *Rákosi Jenőtől* ráragadt az irodalmi felfedezés láza is, de talán jóval ritkábban tévedt, mint a *Budapesti Hirlap* fő-szerkesztői székében trónoló nagy álmodozó. Milyen hála szaporázta szívverését egy dallamos verssor hallatán, egy szép mondat olvastán! Egy újszerű hasonlat, valamilyen egyéni jelző el tudta ragadni és környezetének napokig elismételgette szerencsés leletét. Ismeretlen kezdők nehezen kibetűzhető kéziratától sem sajnálta a verejtékes fáradságot, persze csak akkor, ha a tehetség aranyát állapította meg bennük, hogy aztán valóságos ortopédiai irodalmi műtétet végezve rajtuk, épkézláb munkát faragjon kísérletezésük anyagából. Szinte névtelen társszerzőséget vállalt ilyenkor, mindezt azért, ügyebár, mert másoktól sajnálta a nyilvánosságot, az elismerést, a hírnevet!

Igaz azonban, hogy a maga hírnevét is óvta, ápolta, jóformán kiépítette, reklamáta, mert testestül-lelkestül, minden porcikájában érezte, hogy megérdemli és elvitathatatlan jussa van rá. Ezen a ponton nem ismerte a szerénységet, vagy, mint ő gondosan elhatárolta, az álszerénységet. „*Nekem nincs jogom arra, hogy szerény legyek*“ — vallotta legnyitabban nem egy beszélgetésünk során. Németül szerette idézni „Goethe kolléga“ híres, majdnem hírhedt sorát: „*Nur Lumpe sind bescheiden*“. Gyakran mormolta *Heine* fennhéjázó mondását is az önérzet kötelességéről: „*Sei deines eignes Werts Wardein*“, légy tulajdon értékednek őrzője, védője. És örömmel olvasta nagy és hiúságáért szintén sokat gáncsolt kortársának, *Vámbéry Árminnak* vallomását, hogy álszent képmutató minden igazi alkotó, aki a szerénység szürke, rongyos ruhájában járkal, noha a maga értékéről való forró meggyőződése fűti belülről és tudja, hogy ünneplő palást illeti meg. *Kiss József* hitt magában, írói tehetségében, költői hivatásában, mert — így mondotta azzal a páratlan emberismerettel, amelyet félreismerői cinizmusnak próbáltak feltüntetni — *mások hogyan higgyenek bennem, ha magam sem hiszek és ha ezt a hitemet, az álszemérem konvencionális hazugságaival nem törődve, váltig nem hirdetem, úgy ahogy csak tudom...*

De a maga tehetségében való tántoríthatatlan, semmiféle támadástól meg nem ingatható, méltatlan megalázások alatt össze nem roskadó, vitriólos és ciános pamfletektől sem kiirtható hite, a legnemesebb értelemben vett önhittsége nagyon is megfért az örök kétellyel, az önkínzó önbírálattal, amely a hitt és vallott tehetségének minden egyes konkrét megnyilvánulásával, minden egyes szülöttjével szemben határozott és kemény kifejezésre jutott. Mennél jobban hitt magában, annál szigorúbb volt magához. Végtelenül sokáig érlelte verseit. Akik megfigyelhetük műtermében, láttuk nemesak azt, hogy nehezen szülsort soron, szót szavon, rímet rímen nem hagyó, agyonjavított, csak számára kibetűzhető versvázlatok bizonyítják, — hanem azt is, hogy olykor konok, adáz türelemmel meghoszabbítja a terhesség hónapjait. *Ibsennek* átlag két esztendő kellett, hogy megszülessék egy drámája, *Kiss Józsefnek* *Jehovája*, ő maga árulta el nekem, majdnem ugyanannyi ideig nőtt és érett benne. „*Az én bajom — mondotta — ha egyáltalán baj, mert én a szó szoros értelmében áldott állapotnak érzem. Különb is, kinek mi köze hozzá, csak a már megszületett vers a fontos.*“

Neki mindennél fontosabb volt. Az ember minden sejtjével, minden vércsöppjével csak a költőt szolgálta benne, sőt valóságos rabszolgája volt neki. Egyik sokkarátossá csiszolt prózai előszavában verseivel kapcsolat-

ban a szent *raptus*, a szent örület kifejezését használja. E szent *raptus* mámorában, — belső mámor volt ez, külsőleg legtöbbször semmi sem árulkodott róla, — termettek meg versei. „Pausálét jártam ki *A Hétnek* bankigazgatóktól, hogy kifizethessem a nyomdászamlát, mint szárazlelkű kalmár alkudoztam ve'ük, de legbelül akkor is, pukkadjanak meg, költő voltam, akinek üzleti tárgyalás közben is ritmikus szavak gyöngyöztek lelkében.“

A szent örület azonban bizonyos testi-lelki jóérzés állapotához volt kötve nála. Ezt az állapotot, a verstermeléshez szükséges optimális állapotot igyekezett *Kiss József* minden elképzelhető eszközzel lehetővé tenni, előidézni, zavarástól megóvni, mennél tovább fenntartani. Minden jó volt neki, ami jó volt a versnek. A vers születése sok mindent megkövetelt, de egyúttal sok mindent igazolt is. És ezért tudatosan, szándékosan, számítva dédelgette eredendően csak rövid életre predesztinált, a mostoha természetől gondatlan felületességgel megalkotott, könnyen megsebződő testét, — lelkét pedig szüntelenül ápolgatta a legnagyobb mesterek írásaival és képeivel. Ezért szaporította és gazdagította emlékéanyagát külföldi utazások — régebben úgy mondták: „kéjutazások“ — változatosan színes élményeivel is.

— Átkozottan érzékeny hangszer vagyok, — mondotta, — egy kis agy, egy csöpp szív és száz embernek való ideg...

Mielőtt aztán olykor-olykor megzendült a hárfa, mielőtt megszületett egy-egy verse, legtöbbször bezárkózott dolgozószobájába, sőt néha napokig — meghitt emberei jól tudták és nem csodálkoztak ezen, — el sem hagyta az ágyát. A vajadásnak ezeket a napjait, amikor nem egyszer szinte elviselhetetlenül nyugösködővé vált környezetének, tekintette ő maga létezése egyetlen komoly értelmének és gyötrelmes voltukban is élete fénypontjainak. A *Mécsvilág* című bizarrul egyéni epikai kisplasztikájának megfaragása után, e vers megjelenése előtti napon így panaszkodott, de egyben kérkedett is nekem:

— Szörnyűségesek az ilyen napok, elviselhetetlenül kínosak, de higgye el, enélkül egyáltalában nem volna érdekes élnem!

És én, aki sohasem hízelegtem a számos hízelgőtől körülötmjénzett mesternek, ezúttal szinte hízelgésre vetemedtem, mondván:

— Áldott az a kín, amely ilyen gyönyörűséget terem a költőnek is, olvasónak is.

Fáradtan legyintett kezével és keserűen megrótt:

— Ezt írja meg, nem bánom, de ne dúdolja a fülemben...

Megírtam nem egyszer. *Kiss Józsefnek*, bár a fülébe dúdolás ellen tiltakozott, a nyomtatott méltatás jól esett — kinek nem? —, de elvárta, hogy ne csak meleg, hanem formás is legyen. A dicséret pályája derekán és méginkább alkonyán csak szép hegedűszóban kellett és tetszett neki. Azt azután néha levélben is megköszönte. Harminc éve szóru-l-szóra ezt írta nekem, örök emlékem, büszkén dicsekszem vele:

— A seismograf a távolságokat méri, az ön megérző lelke a távolságokat megszünteti. Mióta cikkét elolvastam, mintha közelebb jutottam volna magamhoz.

Gerincemet kiegyenesítő elégtétel volna, ha olvasóim szívéhez közelebb férköztethettem volna a tökéletességet mindig el nem érő, — senkisem érte el mindig! —, de utána forrón vágyó és reá leglelkével keményen törekvő nagy költőt. Ha ez csak félig-meddig is sikerült nekem, akkor nem hiába idéztem fel emlékeim ködéből ellenmondásokkal teljes, a legnagyobb dolgokban azonban mégis zártan egységes emberi alakját.

SASS IRÉN: AZ IFJUSÁG HÁROM ARCA

Évekkel ezelőtt, — 1936—37 körül —, mikor néhány barátommal együtt megvetettük az alapját a pesti kongresszusi ifjúság tömörítésének, az volt az elképzelésem, hogy ennek az ifjúságnak mindenekelőtt egy valamit kell adni: *eszményt*. Az alapgondolat maga, — hogy a pesti kongresszusi ifjúság 18—35 éves korosztályait egységes szervezetbe kell tömöríteni — tulajdonképpen azzal nyert értelmet és jelentőséget, ha ez az egységes szervezetbe tömörítés egyúttal ennek a 18—35 éves, tehát szellemi érettség és gazdasági függetlenség tekintetében egyaránt eléggé érezhető távolságban élő ifjúságnak *közös nevezőre* való hozását teszi lehetővé. Ennek az elgondolásnak alapján ki is dolgoztam annak idején egy kulturális program-vázlatot, mely azonban soha, még csak a megvitatásig sem jutott el. A hitközség magáévá tette a gondolatot, megszervezte az ifjúságot, hatalmas adminisztrációt teremtett hozzá, klubhelyiségekkel, házi színpadokkal, ifjúsági rabbikkal, központi vezetőséggel, mindennel. Csak éppen az a bizonyos közös nevező, egy *erősvonzású centrális gondolat*, valami, ami értelemre, kedélyre és fantáziára is képes hatni, maradt ki az ifjúsági szervezetekből.

Hosszú idők óta semmi kapcsolatam nem volt ezekkel az ifjúsági csoportokkal. Az első két-három évben kedvetlenül láttam, hogy ezek a csoportok nem azzá fejlődnek, amivé kellene fejlődniök, nem egyszer meg is írtam erről a véleményemet, anélkül, hogy különösebb illúziókat tápláltam volna magamban aziránt, hogy valaki is komolyan veszi a véleményemet azok közül, akik a vezetést vállalták. Később (1939 után) aztán úgy képzeltem, hogy ha más nem, az *idők és események elvégzik majd a maguk nagy nevelőmunkáját*. Az ifjúság, a keserű tapasztalatok és meg-rázó élmények hatása alatt, márcsak *önfenntartási ösztönből* is kell, hogy *saját maga termelje ki a maga számára azt az eszményt, mely őt önmaga előtt igazolhatja, feleletet próbál adni kínzó kérdéseire és valami feladatot mégis csak kirendel számára a népek között még akkor is, ha maguk a népek, láthatólag semmi feladatot nem tudtak többé adni a zsidóság számára*. Várakozásomban nem csalódtam. A zsidó ifjúság tényleg kitermelte a maga eszményét, saját maga talált utat magának, *talált gondolatokat, melyekben fanatikusan hinni tud és megtalálta feladatát ezeknek a gondolatoknak hűséges szolgálatában*. De az eredeti elgondolástól némileg eltérően, nem mint *egységes tömeg*, hanem *három különböző, egymástól mereven távolálló, egymással sehol, a legcsekélyebb mértékben érintkezést nem találó táborban*.

Meg kell jegyezmem: ezt a cikket nem azért írom, mintha azt hinném, hogy *segítek* vele. A segítség lehetősége véleményem szerint sokkal távolabb van ma, mint hét évvel ezelőtt volt. Ez a cikk semmi egyéb nem akar lenni, mint *objektív helyzetjelentés*. És éppen ezért, alábbiakban, lehetőleg minden kommentár nélkül szeretném egymás mellé állítani a napokban szerzett három, különféle tapasztalatomat.

Előadónak hívtak meg az egyik ifjúsági csoport szemináriumi előadásorozatában. Előadásom feladott tárgya: *a zsidó anya* volt. Nem vagyok a konvenciók embere és távol állott tőlem, hogy ebben a témakörben akár mint rabbi-, akár mint hittantanár-pótlék szólaljak meg az ifjúság előtt. Előadásomnak vezérgondolata a volt, hogy *a zsidó nő, a családon keresztül, tulajdonképpen már az ősanyáktól kezdve olyan önálló irányító ténykedést fejtett ki, mely nem maradhatott hatás nélkül a mindenkori zsidó közösségek életében s helyel-közzel még a jövőre is kihatott*. Ezt a megállapításomat Sárától kezdve, az önálló államiság, majd a diaszpóra történetének legmarkánsabb asszony-típusaival igazoltam. Az előadást vita követte. És ennek a vitának során, olyan meggyalázó, olyan sárbarántó, olyan cinikus és — sajnálom, nem tudok más kifejezést használni — olyan szemtelen véleményeket is hallhattam a Biblia — tehát *népi történelmünk hősnőivel* kapcsolatban, hogy az bizony becsületére válhatott volna minden, Bibliától elrugaszkodott, zsidógyalázó germán újpogánynak is. Nem ál-

talánosítok, voltak komoly, becsületes, szimpatikus hozzá-szólók is, de mit javít ez azon a gyászos tényen, hogy egy *zsidó valláserkölcsei alapon álló s gondolom, a vallásos érzés elmélyítését hangoztató ifjúsági gyülekezetben* tiúk és lányok agresszív hangossággal és a megszokottság bátorságával egyszerűen *ki merték jelenteni* azt, hogy *Sára embe-rietlen volt s tulajdonképpen nem érdemli meg az anya-elnevezést, hogy Rebeka hazug volt és csaló, s hogy az anya, mint fogalom nem szent és sérthetetlen*. Nem az volt a leg-megdöbbenőbb ebben a vitában, hogy egy zsidó ifjúsági vallási gyülekezetnek ilyen abszurd felfogású tagjai is vannak, hanem az, hogy nincs annak a gyülekezetnek olyan közszelleme, mely *segyelmező erejével, pusztán létezésénél fogva, automatikusan lehetetlenné tenné az ilyen megbot-ránczó vélemények hangoztatását*. Kizárt dolognak tartom, hogy egy Emszo, Emericana, vagy Kalot-összejövetele ilyen felszólalások elképzelhetők lennének. Ilyen nézetek ott is lehetnek, de nem valószínű, hogy nyilvánosság elé merészkednének. Mert *vallásgyalázás egy kizárólag vallási alapon álló közösségben, talán mégsem egészen érthető valami*. Tegyük még hozzá, hogy 18—20 éves fiúkról és lányokról van szó, az ifjúságnak tehát arról a derékhadáról, melyre elsősorban gondolunk, ha ifjúságról beszélünk. Mikor legyen az embernek érzéke olyan romantikus lények iránt, amilyenek a történelmi hősök és hősnők, ha nem 18 éves korában? És milyen ifjúság az, mit ér és mit lehet tőle várni, aki 18 éves korában (és 1939—1944 tapasztalataival a háta mögött) ennyi érzéketlenségnek és cinizmusnak adja tanujelét?

A pesti zsidó ifjúságnak egészen más arcával találkoztam aztán néhány nap múlva egy *ifjúság-előadástén*. Véletlenül ad hoc lettem előadója a vitacstnek, mely a polgári társadalom különböző társadalmi, erkölcsi és vallási kérdései körül forgott. A józsefvárosi helyiség 14—18 éves hallgatóságában, azt merném állítani, hogy *ezen az estén a zsidó inasfiúk és inaslányok voltak túlsúlyban*. Olyan elemek, amelyekről 6—7 év előtt azt képzeltem, hogy a *körzeti ifjúsági csoportokban fogok velük találkozni*. Impo-

náló látvány volt az a biztonság, mellyel 14—15 éves kisfiúk bonyolult pártethikájuk és pártdogmatikájuk labirintusaiban kiismerték magukat. Ahogy *párt-tekintélyekre* tudtak hivatkozni, *ellentmondást nem tűrő hangszúllyal*, ahogy *vallási rajongók fanatizmusával pártirodalmukból citáltak sokszor egész hosszú gondolatmeneteket, hibátlanul és helyénvalóan*. Ezek a zsidó ifjúmunkások, — akik természetesen egytől-egyig *a legnagyobb mértékben közönyös zsidók* — ezen a vitaestén *a legjobb zsidó tulajdonságokat reprezentálták: komoly szellemi felkészültséget és nagy lelkesedni-tudást*. Igaz, hogy mondanivalójuk néha gramofonlemezszerűen azonoshangú volt, de annak a központi gondolatnak keretein belül, melyet ma még koruknál fogva minden árnyalati, egyéni vélemény nélkül elfogadnak, szellemi fegyelmességük természetesen egyformára gyakorolja őket. Végeredményben mégis szimpatikus, értékesnek látszó, minden érdeklődésre és együttműködésre érdemes zsidó ifjúságot láttam magam előtt és nagyon elszomorított a tudat, hogy *messzebb vannak mindentől, amit zsidónak lehet nevezni, mint a föld a naptól*.

Végezetül pedig, ugyancsak a napokban, Szatmár-németiből levelet írt nekem egy B. T. nevű, ugyancsak 18 éves zsidó fiú. Ez a 18 éves zsidó fiú, a hozzám intézett levélben elküldte kis önjellemrajzát és arról is értesített, hogy *mi mindent csinált már eddig, élete rövid 18 esztendeje alatt!* Ez a zsidófiú többek között megtanult három idegen nyelvet s ma tökéletesen *beszél és ír* a magyaron kívül németül, franciául és — *héberül*. Azt a tájékozottságot, komoly ismereteken nyugvó biztos tudást, meggyőződést és lelkesedést, melyet meg kellett csodálnom az ifjúmunkások vita-estjén, kiéreztem ennek a vidéki zsidófiúnak leveléből is. Azzal a különbséggel, hogy ezek a minden ifjú ember számára kívánatos *erények egytől-egyig zsidó síkra vetődtek*.

A zsidó ifjúság helyzetképét kíséreltem megrajzolni ebben a cikkben, melyből végeredményben az ifjúság *három, egymáshoz alig hasonlító arca bontakozik ki*. Ez a kép nem túlságosan biztató. Az első arc *bizonytalan és elmosódó* vonású, a második *markáns, határozott, de teljesen idegen* s csak a harmadik az, melyben *felismerhetjük a valódi zsidó arcot*. Ez a kedves, rokonszenves, okos és lelkes, harmadik zsidó ifjúarc, *szemeivel azonban Kelet felé tekint*. Ez a zsidó ifjú *nem tud eszmények nélkül élni, eszményt keres magának, mert idegennek érzi magát környe-*

zetében, amelynek tagjait, sajnos, már nem tudja megérteni. Ezt írja egyik elküldött versében:

*Minek annak tenger, kinek tócsa elég?
Dugjátok hát belé megalkuvó fejét,
hátha észhez tér majd a frissítő víztől
és megundorodik a szolgálai íztől,
mely rossz, de nyugalmas.
Minket ott keleten fényes csodák várnak,
tisztá, friss szellője a szabad határnak...*

Azt írtam fentebb, hogy megjegyzés nélkül fogom leírni az ifjúság körül szerzett tapasztalataimat. Nem is fűzök semmi kommentárt cikkem végére. *A gondolkozó és ítélkező olvasóra bízom, hogy vonja le belőle a következtetést.*

DR. MOSKOVITS MIHÁLY: A BIBLIA BIALIK KÖLTÉSZETÉBEN. Válogatott költeményei alapján. Budapest, 1943.

Dr. Moskovits Mihály nem annyira *Bialik* összes műveinek, mint inkább Bialiknak, a *költőnek rokonságát* akarja megmutatni a Bibliával.

Több oldalról is behatóan vizsgálja ezt a rokonságot, rávilágít: hogyan szövi bele *Bialik* a bibliai elemeket műveibe, úgy, hogy azokat már nemcsak odaillőknek, hanem odavalóknak is találjuk és hogyan teremt *Bialik* önmagából is új bibliai nyelvet.

A legszebb és legmélyebb fejezetben azonban azokat a *Bialik*-helyeket elemzi, amelyekben nem bibliai nyelv-elem közvetlen hatása mutatkozik, hanem bibliai pátosz-stílus, hangulat, háttér érzik. *Bialik* működésében — úgy látja — *prófétai* «szikrák égnek». *Bialik* nem a szép, hanem a fenségesség költője. Nem zeng, hanem panaszkodik, fedd, dorgál. A valóságos életet látja, de hisz benne, hogy annak fonákságai és igazságtalanságai ellen lehet és érdemes harcolni. Ezért: igazán héber költő, aki nemcsak héber nyelven, de héber szellemben is ír.

Dr. Moskovits Mihály komoly tanulmányokból szűrte le értekezésének eredményeit és ezek alkalmasak arra, hogy *Bialik* kultuszát a magyar zsidóságban elterjesszék, elmélyítsék.

Dr. Vidor Pál

Alpár Sándor: Falu végén . . .

ANGELUSZ GYÖRGY: NINCSTELENEK DALA

*Lázárok serege menetel az éjben,
az élükön velem.*

*Semmijük sincs, s mindük szemében,
ég a félelem.*

*Üres batyukkal, rongyos gúnyában,
rójják az utat*

*s elrejtí a holttalan éjjel
sző arcukat.*

*Panaszos a szájuk, sebzett a testük,
táradtak karjaik.*

*Kérik az Istent, csengve kérik,
áldja fel átkaik.*

*Meg-megbotolva, gáncsba elesve
vonszolják maguk*

*s belesír az éjbe fájó sebükből
panaszos daluk,*

GERVAI SANDOR:

SAUL CSERNICHOVSZKY 1876-1943

Nem volt forradalmár, csak eretnek, aki nem zsoltárokat énekelt az Isten dicsőségére, hanem szonetteket és balladákat írt az ember dicsőítésére. E látszat ellenére, mégis kortársai tévedtek, amikor csak a héber nyelven verselő, hellén lázadót láttak benne, mert a történelem talán megisméltídhetik, de a nagy egyéniség soha. Nem azonos senkivel, csak önmagával. Példakép inkább, mint hasonlat. Nem a múltba irányít, hanem a jövő felé mutat. Saul Csernichovszkyval valami meglepő jelenség tört be a héber szellemi életbe. Jelentkezett valaki, aki megváltoztatta a zsidó közvélemény elgondolását a költőről. Évszázadokon keresztül a zsidó költő, — még a legnagyobbak is, — kicsit templomi énekes volt, akinek mondanivalója és magatartása nem különbözött a tömegétől. Pap volt, vagy legalább is foglalkozott a vallástudomány közhellyé vált, népszerű, közismert kérdéseivel. Ha civódott is kortársaival, ugyanolyan eszközökkel, módszerekkel védekezett vagy támadott, mint egy Talmudban jártas, vallásos kereskedő. Élete beleolvadt a népébe. Kispolgár volt, mint a névtelen milliók. Saul Csernichovszky ennek az ismert, megbízható, és semmi meglepetést nem tartogató képnek éppen az ellenkezője volt. Személyében a héber költészet első e világi költőjét értékelhetjük, aki magánügyeit szegyenkezés és zavar nélkül tárta a világ elé. A költészet függetlenségét és önértékét vallotta és semmi engedményt sem tett az elfogadott és szentesített fogalmak felé, amelyek a tömeg gondolkodását irányították. Ezért mondták róla, egy időben, hogy „idegen hajtás a zsidóság fáján”, ezért rajzolták róla az Apolló szobra előtt gyónó költő kissé színpadias képét, ezért értették és magyarázták félre egész művészetét. A költő arcképének meghamisítása gyakran nem is szándék, csak következmény, melynek eredetét senki sem ismeri később. A költők, vagy hangjukkal, vagy magatartásukkal vonják magukra a figyelmet. Saul Csernichovszky mind a kettővel felkeltette maga iránt az érdeklődést. Valahogy nem hasonlított senkire. Tehetsége révén Bialikkal vonták párhuzamba, de csak a különben is kirívó ellentétekre derült fény. Megkísérelték Jehuda Halevivel, Immanuel Harómmal, Gordonnal szembesíteni. Az eredmény ez a felismerés volt: Heine mellett Saul Csernichovszky a legmerészebb és legégyénibb európai zsidó költő. Lelki rokonai Shelley és Hölderlin. Testvér velük a görögség imádásában, de ugyanúgy megmaradt zsidónak, mint ők angolnak és németnek.

Nem kényszerképzetek, félelem és rettegés, hanem élmények irányították tollát. Ő volt az első héber költő, akinek olyan a gyermekkor, amelyet még évtizedek múlva is őszintén visszasóvárogthatott.

1876-ban született Michailovkában. Gyermekkoráról őszinte és tárgyilagos képet festett önarcképében, amelyet a visszaemlékezés meghatott érzelmei színeznék eleven pirossá. Visszaidézi a kisfiú borzongását az őszi délutánon, amikor elsárgult falevelek, mint esőcseppektől áztatott zizegő szőnyeg takarta a kertet, varjúk károgtak a mezeten ágakon, a köd már a szomszéd házakig nyomult előre, a táj üres volt s úgy érezte, ha most bemenne a szobába az emberek közé, az a névtelen szomorúság, amely szívét olyan édes gyötrellemmel kínozza, megfojtaná. Változik a kép: nyári forróság telepszik rá a krimi falvakra. Aranyló kalászkokat aratnak a mezőn. Akik szedik a markot, vágják a gabonát, nem félelmetes és közömbös idegenek; testvért, rokont, ismerőst és barátot talál közöttük: zsidókat, akik a cári birodalmának ebben a részében nem zsúfolt, egészségtelen, szigorúan körülhatárolt városnegyedekben laktak, hanem szabadon, a többi polgárokkal együtt, akik nem dobáltak köveket a zsidók után, nem úszították rájuk a kutyaikat, nem csúfolták ki és nem alázták meg őket. A végzet kegyes volt Saul Csernichovszkyhoz. Gyermekkori élményeiből hiányoznak

azok a sötét, komor és nyugtalanító fejezetek, amelyek majdnem minden zsidó költő életét megkeserítették. Az ő apja nem a hitközség jótékony adományain tengődő bohóc volt, hanem aránylag jómódú, független polgár, akit becsült és tisztelt a falu népe. Ezt a boldog és derűs életet a halál látogatása borította gyászba egy időre. Testvérei korán sírba szálltak, úgyhogy Saul Csernichovszky sokáig egyetlen gyermek volt, akit szülei s a rokonság dédelgető szeretettel kényeztettek. Nők között nőtt fel. a lányok rendkívül szerették. Nagynénje már öt éves korában megtanította oroszul olvasni. Az elkényeztetett fiúban azonban az elnöiesedés veszélye ellen még idejében megnyilatkozott egy másik véglet: a szinte tüntető férfiasság: rendkívül szerette a lovakat. Talán ő volt az első költő a héber irodalomban, aki különbséget tudott tenni a rudas és a nyerges között s már messziről megállapította: „kaszál-e” a ló? Egész kutya farkát nevelt, amellyel rettegésben tartotta a falu jámborabb lakosait. Emlékeiben, mint az elvesztett mennyország drága képe, fel-feltűnik anyja virágos kertje, amelyet napos nyári reggelekben méhrajok ostromoltak hangos zsongással.

Apja két éves korában tanította meg olvasni s ettől kezdve fokozatosan, sietés és erőltetés nélkül, egyre közelebb került a szellemi élethez. A tanító, akinek feladata volt őt a Szentírás rejtelmeibe bevezetni, kivételesen jó nevelőnek bizonyult, aki nem hasonlított azokra a „melamed”-okra, akikről a gettó-karcolatokban nem éppen hízelgő sorokat olvasunk. Első tankönyve, Wolfer műve, a „Meszilat ha-limud” volt. A héber íráshoz, talán azért, mert nem erőszakkal kényszerítették rá, korán vonzódott. Kedvencei közé tartozott az „Émek ha-arazim” című mű, szerette az „En Jákob” című mesegyűjteményt s különösen Robinson kalandjait. Rásíróll ellenszévvel emlékezett: nem szerette benne azt az okoskodó, mindenbe beleszóló szellemet, amely soha sem tudta kielégíteni az ő csodák és tündérek után vágyakozó lelkét. A természetrajzot Grigorijev írása kedveltette meg vele s a sok könyv között kezébe akadt egy mű, amely élete végéig kísérte: Homeros Iliasz és Odisszeája prózai fordításban. A gyermekkorának ezek az élményei, amelyek a tudattalanba süllyedve, irányítják az ember életét, magyarázzák meg Saul Csernichovszky költészetét. Az a derű és ragyogás, fény és napimádás, életsóvárgás és harcikedv, férfiasság és hősimádás nem a görög mithológia terméke Saul Csernichovszky költészetében. Ez a mítosz az ő egyéni műve, alkotása, amelyhez nyersanyagot adott a krimi táj, az orosz történelem, a helyi mesék és regék: a gyermek Saul Csernichovszky lelkében a szláv polgárháborúk kíméletlen mérszárlásairól, kozák lázadások kegyetlen vérengzéseiről, az ezen a tájon átvonuló népek öldökléseiről szóló színes, költői történetek építették azt a Pantheont, amelybe később kényelmesen bevonulhattak a görög mithológia hősei, az Olymposz istenei. A krimi zsidó parasztság körében a hagyományok ápolása fontos közösségi megnyilvánulás volt. A múlt iránti tiszteletet itt szívta magába. A történeti érzék itt sarjadzott ki lelkébe annyira, hogy később a Heidelberg környéki romok, régi várak, pusztuló kastélyok látványa megrészegítette, fellelkesítette a fiatal költőt és orvostanhallgatót, aki Nietzsche görög rajongásától megbabonázott szellemi légkörben folytatta tanulmányait. A lélek már a gyermekkorban készülődött valamire s várta a csodát, a nagy élményt, amely nevet ad a váagnak, keretet a sóvárgásnak. Az élet nem is maradt adósa. 1890-ben, tizenöt éves korában Odesszába ment, hogy a felsőkereskedelmi iskolában folytassa tanulmányait. Itt a Fekete-tenger partján nagyon vidám, játékos, szabad élet folyt: a költő is kivette belőle az őt megillető részt. Itt ismerkedett meg azzal a rendkívül szép görög lánnyal, akinek szerelme az új héber költészet fejlődésének új irányt adott. Szinte jelképes jelentőségű, hogy amikor

kétezeréves szünet után végre megszületik az első valóban irodalmi értékű szerelmes vers, annak ihletője nem Izrael törzséből származott. Véletlen volt-e ez? A sunamita tündér meghalt s helyére egy görög lány lépett, aki beteljesítette azt, amire a végzet kijelölte: a héber költészet megújítóját elvezette Apolló szobra elé, hogy az bileámi áldással hódoljon a mérték és arány istene előtt, akinek lábai merevek, kezei nem cselekszenek, füle nem hall, szája nem beszél — az ősi zsoltár szerint. Itt állott az eretnek, de ajkai csak azt rebeghették, amit Isten engedett: hogy örök és áthidalhatatlan az ellentét s ő nem lehet göröggé. A fiatal héber költészet reménységei, — kevés kivételtől eltekintve, — mind a görögség hűvkörében éltek, de Saul Csernichovszky volt az egyetlen, aki éppen úgy meghódította, héberré tette a görögséget, mint Hölderlin németté. Csak divatos minta, ürügy és ösztönzés volt a görögség az ő számára: az az álomvilág, amelyet lelke hiába keresett a valóságban. Lelkesíteni akart vele. Igaz, leborult Apolló szobra előtt, de ugyanakkor fölébe is kerekedett. A tárgykörrrel, a szellemmel, a hősies magatartással mind mind a héber irodalmat gazdagította. Hiszen csak azt vette át, ami az ő zsidó lelkében benne volt: a fényt, a derüt, az élet szeretetét, azt a zsidó reményt, amely még a jöbi szenvedések között is bízik és küzd, — ha másképpen nem lehet, hát imával, — és perbe száll az Istennel. Ez volt Saul Csernichovszky görögsége. A díszletek és a szereplő személyek neve szerint valóban görög világ ez, de Nietzsche tagadja, hogy az lenne az igazi görögség. A valódi görögség szerinte tragikus. A látszólagos harmónia mögött Apolló és Dionysos küzdenek egymással. Nem, ez már nem Saul Csernichovszky görögsége. Ő még görög is csak zsidó módra tudott lenni.

Kortársai azonban éppen zsidóságát találták különösnek és idegen árnyalatokkal színezettnek. Élmény és költészet ebben az esetben is feleletet ad egy nyugtalanító kérdésre. Tény, hogy Csernichovszky keményen ostromozta a zsidóságot és gyakran megvető hangon szólt eszményekről, amelyek a tömeg szemében szentek voltak. A próféták ígéit károsoknak és életelleneseknek tüntette fel. Ez azonban a fiatal Saul Csernichovszky hangja volt, aki ének közben, még hallani vélte nagy és kiváló mesterének. Jehuda Léb Gordonnak a szavait, akit annyira tisztelt és ekkor még annyira a hatása alatt állott, hogy úgy érezte, az ő szellemét kell kifejeznie: ebből a forrásból merítette azt a sok szitkot, amelyet különben teljes joggal, elkorcsosodott kortársaira szórt. Amikor azonban megtalálta a saját hangját s költeményeiben saját gondolatait, élményeit fejezte ki, akkor egyszerre hazatalált az ősi házhoz: balladák és szonettek zengtek a zsidó ünnepek, szokások, szertartások különös varázsát, amelyeket még rokonszenvesebbé tett az az egyéni baj, amely Saul Csernichovszky lelkének harmóniájából áradt a múlt és jelen zsidó világára. Ezt a derüt nem zavarta árnyék. A szív, amelyből kiömlöttek ezek a versek, nem csatatér volt, ahol régi és új eszmék összecsapnak, nem tomboltak benne a meghasonlás viharai, zsidó történeti öntudat és ritka kiegyensúlyozottság uralkodtak ebben a keleti lélekben, amelyet a déli nap ragyogása fürdetett meg. Pedig ez az élet nem volt híjával a kalandosan veszélyes nyomorúságoknak és nélkülözéseknek. Még diák volt, amikor megnősült. Családi gondok zúdultak rá. Ekkor Heidelbergből Lausanneba költözött. Befejezte tanulmányait s mint orvos tért haza. Oroszország ekkor még az 1905-ös zsidó megszárlások feszült légkörében élt. Az elnyomás még kegyetlenebb volt, mint eddig. Mindenki Szibériát érdemlő összeküvőt és forradalmárt láttak s különösen a nyugat-európai egyetemekről visszatérő diákokat nézte a cári rendszer rossz szemmel. Saul Csernichovszky sem kapott letelepedési engedélyt Kievbe. Egyideig Melitopolban be is börtönözték. Kiszabadulása után, mint vándor-orvos járta a falvakat, majd Petrogradban telepedett le. A háború alatt Minszkben kórház-orvos volt. Láta a zsidóság keserves életét s egyre jobban megszilárdult benne az a hit, hogy a zsidó népet vissza kell vezetni saját országába. Ez a felismerés vezette el a cionizmushoz, amelyben nagyon szerette Erec Jiszráélt és a chalucokat, de soha

nem tudott megbarátkozni azzal a pártszellemmel, amely kispolgár-hivatalnokain keresztül majd minden országban elriasztotta a zsidó értelmiséget a megújuló Szent Földért folyó munkától.

A cári rendszer bukása után, Saul Csernichovszky Berlinbe költözött. Összegyűjtött verseit itt jelentette meg. Nem volt véletlen ez az új otthon-keresés. Ellenkezőleg, mélyen rávilágít magatartásának mozgató rugóira. Saul Csernichovszky öntudatos polgár volt, a középosztály fia, akinek érdeklődését, gondolkodását társadalmi helyzete jelentősen meghatározta. Említettem már, hogy nem volt forradalmár, csak eretnek. Ez azt jelenti, hogy nem azonosította magát azokkal az eszmékkel, amelyek a polgárságot meg akarták fosztani hatalmától. Az ő idejében a polgárság a tudomány és művészet addig nem sejtett virágzását teremtette meg. A bölcselőben ugyanakkor a megismerés határainak megállapításáról vitakoztak. Ezt a pillanatot minden polgár maradandónak szerette volna látni s keresték a párhuzamot ehhez az állapothoz. A hasonlóságot a görög klasszikusokban találták meg, akiknek örökérvényűnek kijelentett törvényei, szabályai, az évezredekkel dacoló maradandósága, azt az ábrándot táplálta, hogy a fejlődés egy bizonyos fokon megállhat s az emberiség nem az újabb és újabb, hanem az örök értékek szolgálatában folytathatja életét. Ez volt a társadalmi alapja a századvég és századelő görögség-rajongásának: Hölderlin, Nietzsche, Stefan George, akik ezt a vágyakozást tudásították és kielégítették, egyúttal gyűlölték a demokráciát s a nemzet, a faj felsőbbrendűségét hirdették. Saul Csernichovszky nem követte őket ezen az úton. A görögségtől csak a hősímádást ültette át a zsidóságba, de nem volt türelmetlen, gyűlölködő és elfogult. Józan polgár volt, aki tudta, hogy az alkotás és élvezés kettős kertjébe helyezte őt az Úr. Élete végéig megmaradt nemzeti érzésű polgárnak, aki Brutus történetével lelkesíti önmagát és utódait. Egyedülálló jelenség ezzel a magatartásával az egyetemes zsidó irodalomban, hiszen gyakori eset, hogy jámbor kispolgárok harcias forradalmárnak álcázzák magukat.

Eretneksége vallási téren kétségtelen. A természetet istenítette költeményeiben. Mestereit a görög bölcselők és Spinoza házatáján kell keresnünk. De ha nem a hitrendszert, hanem a tiszta költészetet keressük a versekben, akkor a héber irodalom legszebb balladáit és szonettjeit értékelhetjük bennük.

Saul Csernichovszky balladáit népi tárgykörből bontakoztatja ki, csodás elemek közbeszövésével fokozza a bonyodalmat. Komor hangulatú képekben érzékelteti a népi képzelet és igazságszolgáltatás erejét, amelyben maga is hisz. A lelkéből kiáradó harmónia azonban megbékéltet a vak szenvedély halált osztogató tombolásával.

Alkotó tehetségének bizonyítékai szonettjei is, amelyekben a szerelem, a természet és a zsidó ünnepek egyénien megragadott hangulatait alakítja át zeneivé. A zeneiség jellemzi ezeket a verseket és stílusának szelleme. Cifraság és pompa hiányzik ebből a nyelvből. Súlyos mondat-szerkezetekből, nehéz szavakból épül. A modern ember lelkivilágát kell kifejeznie s a költő, amikor szavakat keresett az érzések megszólaltatására, nem a Misnához fordult segítségért, hanem szándékosan, tervszerűen és tudatosan a Szentírás stílusát újította fel. Az a zordság és keménység-erő és régiség, amely a bibliai stílus rengetegében megcsapta, hazai szellőt sodort feléje. Ez az ő népének a hangja volt: a pásztorok és chalucok beszéde. A stílus titokzatos útjain a költő hazatalált testvéreihez: gondolat-ritmusok, képek és hasonlatok vezették vissza az ősi házba s amit megvont a végzet Mózesztől és Árontól, azt megadta Saul Csernichovszkynak: életének őszén, együttállhatott „őrségen“ kedvelt chalucaival s láthatta az új nemzedéket, amely érti és értékeli költészetét.

Saul Csernichovszky, mit tagadjuk, eretnek volt, de teremtő eretnek. Nem új vallást, hanem új életérzést teremtett. Egy népnek, amely új életet akar kezdeni, ez a legtöbb, amit költő adhat,

KOMLÓS ALADÁR:

A NYUGATI ZSIDÓ MAGATARTÁS LÉLEKTANÁHOZ

Ha az ember olyan társak között él, akiknek nyelve, gondolkodása, életstílusa hasonló az övéhez, azok dalait énekli, meséit álmodja, mondáin lelkesedik, azok közössége veszi őt körül, mint a levegő, végül — valószínűleg épp, mikor egy másfajta nép gyermekeivel találkozik — rájön, hogy a hozzá hasonló közösségéhez tartozik és büszke az odatartozására. A nemzeti öntudat felébredésének nyilván ez a természetes útja. Az egész folyamat csaknem észrevétlenül megy végbe: szakadás, meghasonlás, probléma nélkül, szinte természetes folytonossággal nő az ember odáig, hogy öntudatosan kezdi szeretni azt a népet, amelyhez addig öntudatlanul, de szervesen tartozott. Így ébred népi-nemzeti öntudatra a magyar, a francia, a német ifjú, s nagyjából így a keleti zsidó is.

Merőben más a nyugati zsidó helyzete. Ezt gyermekkorától kezdve részben idegen környezet veszi körül, nyelv, történelmi emlékek, életformák, szokások, kultúra, mind e környezet alkotásai, iskola, család, mind ezt ünnepli előtte: mi sem érthetőbb, mint hogy az a közösségi ösztön, mely a nyugati zsidó gyermek lelkéből kicsirázik, nem a zsidóság, hanem a környező nép fáját fogja át, egyénisége ennek medrébe ömlik. Tudjuk azonban, hogy hiába simul oda még olyan szerelmes szenvedéllyel, a fa eltaszítja, a meder kilöki magából. Élete során aztán rá-ráeszmél, hogy köze van egy másik közösséghez is: ahhoz, amelyből vér szerint származik. Mi történik most vele? hogyan keresi és találja meg helyét a két közösség közt, amelyek vonzása és taszítása ide-odaráncigálja?

Szeretném megmutatni, hogy magatartásunk nem holmi kiszámíthatatlan egyéni szeszélyek szerint történik, hanem szociológiai és lélektani törvényszerűségek szerint. Állásfoglalásunkat származásunk, jellemünk és a külvilág viselkedése egyaránt befolyásolja. Egyoldalú és erőszakos minden kísérlet, amely viselkedésünket a három tényező közül csak egyikkel próbálná magyarázni.

*

A nyugati zsidóságról s ennek is csak arról a részéről van szó, amelyben a gyermek közösségi érzését az iskola a környezet medrébe tereli. A kis zsidó patakocská boldogan folydogál előkelő új medrében. De mi történik, ha az antiszemitizmussal találkozik?

Ez részben attól függ, honnan ered.

A magyar zsidóság — mint nagyjából Marton Ernő kitűnő könyve: A magyar zsidóság családfája nyomán megállapíthatjuk — négy különböző réteget alkot: a szigorúan orthodox északnyugati, 2. a vallási műveltségében sekélyebb és lazább chaszid keleti, 3. a modern európai műveltséggel már a múlt század közepén beoltott északit (Liptó-megye stb.) és 4. a magyarsághoz már korábban asszimilálódott dunántúlit. Nos, a leghevesebb asszimiláns gesztusokat azok részéről tapasztaljuk, akiknek családja legközelebb van a zsidó népiséghez; hiszen az ember annál gyorsabban kénytelen szaladni, minél jobban el van maradva. A liptószentmiklósi zsidó, akinek már a dédapja megismerkedett az európai műveltséggel s kitermelte az asszimiláció ellenmégét, nyugodtan megőrzi a zsidóságát akkor is, mikor belép a magyar műveltségbe. Ő már átcsúszott a betegségen, be van oltva, nem kapja meg újra. Aki azonban a chaszid Husztról ered, szégyelli a származását és magyar jelmezbe menekül. Meszebbre megy az elmagyarosodásban, mint bármely hazai társa, — igaz, hogy zsidóságának kis poggyásza őt kevésbé is táplálja, kevésbé is akadályozza útjában. Aligha igaz hát az az elterjedt hiedelem, hogy az orthodoxia tartja meg a zsidóságot. Ha orthodox vagy legalább chaszid zsidó találkozik a modern műveltséggel, neki könnyebben megárt, mint a liptói neológoknak. Ő még nincs hozzászokva az erős italhoz.

Az ember azt hihetné, hogy minél mélyebben merülünk környezetünkbe és az európai műveltségbe, beolvadásunk annál biztosabb. Ez nyilván így is lenne, ha nem találkoznánk akadályokkal. De a legtöbb esetben találkozunk. S ezért — épp fordítva, mint ahogy várnók — az úgynevezett asszimiláció épp az első allomásokon robog a leggyorsabban, amint azonban továbbhalad, nehézségek támadnak s akkor megállunk, vagy épp visszahőkölünk. A művelt magyar zsidóság első nemzedéke magyar nacionalista volt, a második elérkezett a radikalizmushoz és kritizálni kezdett, a harmadiknak egy részében felébredt a zsidó öntudat. Természetesen van sok érzékeny és nagy műveltségű zsidó, aki egymaga végigjárja az egész utat, amelyhez az átlag-embereknél több nemzedék szükséges. De a sorrend akkor is ez. Az orthodox medence először hazafias felekezetiességgé párolog s e gáznemű „felekezeti” zsidóság egy része aztán — rendszerint közvetlenül a teljes elpárolgás előtt — hűvösebb régiókba jut, végül visszahull a zsidóság tavába, népi öntudatú zsidók alakjában.

A cionistává ébredés csak akkor következik be, ha a zsidó előbb végigjárja az asszimiláció útját, az út végén az antiszemitizmus falába ütközik és rájön, hogy útja zsákutca volt. Az asszimiláció nyugaton szükséges feltétele a zsidó öntudatnak. Ismétlem, keleten ez nincs így. Ott a közösségi öntudat a közösségi élet természetes folytatódása. Nyugaton, hol a zsidó ösztönt idegen mederbe terelik, a népi öntudat csak abban az esetben válhatik nemzetivé, ha útja a környezet medrében akadályokba ütközik.

A cionizmus értelmiségi mozgalom, az asszimiláció csalódottjaié, azoké, akik úgy érzik, hogy emberi méltóságukkal, egyéniségükhöz való hűségükkel az asszimiláció szokványos formája összeegyeztethetetlen. Láadásuk persze különböző korokban más-más síkon és eltérő terminológiával jelentkezik. De akár az orthodox utasítja vissza a vallási élet neológ formáit, akár a radikális pol-

Alpár Sándor: Itatás

gár szórja haragja mennyköveit a gentryhez törleszkedő önértetelenségre, akár a cionista az asszimilációra: minden esetben rokonjelenséggel, a kuruc labanc-gyűlöletének zsidó párjával, a zsidó egyéniség öntudatos, vagy öntudatlan felgerjedésével állunk szemben.

Persze, sok zsidó van, aki az akadályba ütközés után sem válik zsidóvá. Itt, a gátnál kezdődik az egyéni jellem szerepe. Van aki itt megtorlódva, dacosan visszafordul a zsidó mederbe, van, aki még simábbá és anyagtalannabbá válva átcsúszni és tovasiklani próbál, s végül sokan vannak, akikben egy állandó ambivalens ingadozás kezdődik: hol sértődötten visszafordulnak, hol újból nekivágnak és szerencsét próbálnak az asszimilációval.

A zsidó öntudat vállalásának tehát nyugaton több feltétele van: csak az képes rá, aki a) családi emlékei közt valahol olyan szilárd zsidó pontot talál, amelybe eszmélő öntudata belefogózhat, b) olyan a karaktere, hogy a külső sikernél fontosabb számára az érzéseihez való hűség és azok nyílt feltárása, c) aki végigjárta az asszimiláció útját és itt akadályba ütközött. Mert a sajátos nyugati viszonyok közt az idegen kultúrában való hosszú tartózkodás és zsidó ösztöneink elfojtása kell ahhoz, hogy aztán — mikor az idegenség és az elfojtás nagyon súlyossá válik — zsidóságunk felszabadulását megkönnyebbülésnek érezzük. Aki mindig büszke nyugalommal tudta viselni zsidóságát, ritkán csap át a cionizmusba: nincs rá szüksége; csak az a művelt nyugati zsidó lesz cionista, aki türelmetlenül másfajta környezetben több-kevesebb restelkedést és kényelmetlenséget érzett származása miatt s szégyenkezését túl kell kiáltania. A cionizmus ilyenkor önbüntetés és öngyógyítás egyszerre. Messze kell távolodnunk fészünkötől, hogy kedvünk támadjon visszatérni. Amíg nem jutottunk messzire, még hihetjük, hogy beljebb majd otthonosabb vidékre jutunk.

És nélkülözhetetlen feltétel az asszimiláció esődjének belátása is.

Herzl megvallja a naplójában, hogy belőle is, Nordauból is csak az antiszemitizmus csinált zsidót, sőt ő maga korábban egyenesen a katolikus egyház kebelébe akarta terelni az osztrák zsidóságot. Biró Lajos is hasonlóan írja: „Az antiszemitizmusnak sok mindenféle hatása lehet, van azonban egy eredmény, amelyet egész bizonyosan el fog érni: hogy olyan zsidók, akik a zsidóságtól tökéletesen elidegenedtek, tőle úgyszólván biológiaiilag készültek elszakadni, összcsonkított foggal térnek vissza zsidóságukhoz; ha úgy tetszik... remegő kézzel tűzik fel mellükre a sárga foltot.” (Világ, 1918 március 31.) De a beolvadást nem feltétlenül az antiszemitizmus durvább formája hiúsítja meg. Maugham „Idegen vonás” című novellájának hőse egy kékszemű, jómodorú angol zsidó fiatalember, akit gazdag családja a kerület képviselőjévé akar megválasztatni, de ő váratlanul rájön, hogy a német-zsidó muzikusok között jobban otthon érzi magát, mint az előkelő angol világban. S valószínűleg ezen a ponton érthetjük meg, miért volt a magyar cionistamozgalom — az osztrákhöz vagy némethez képest — mindig olyan feltűnően kisarányú. A cionizmus, mint tudvalevő s mint utaltunk rá, értelmiségi mozgalom, s történetesen épp abban az időben indult meg, mikor Magyarországon a magyar és keresztény értelmiség szerelni körtáncot járt, ez pedig sokak elől eltakarta a beolvadás lehetetlenségét. Valaki azt írta, hogy a legrövidebb út önmagunkhoz az egész világon át vezet. Ez a nyugati zsidóra is érvényes. Ludwig Lewisohn szép regényének, az „Örök sziget”-nek hőse, mikor újra zsidó életet kezd élni, úgy érzi, nem feltámasztja magában a zsidót, hanem egyszerűen csak félretol egy képmutatást, egy konok, merev, védekező képmutatást. Ilyenkor aztán a zsidóság vállalása úgy hat, mint gyógyulás egy betegségből; mint egy kelevény felvágása, ami egy percig fáj, de aztán könnyebbé válik. A zsidó az asszimiláció kezdetén boldogan és büszkén hordja környezeté ruháját. Mikor aztán rájön, hogy szorítja és égeti, bíráltni kezdi; végül megkönnyebbül, mikor levetheti.

*

De vajon szerencsés módja-e ez a zsidóvá válásnak? A nyugati zsidó azzal tölti életét, hogy az úgyneve-

zett gazdanép közepette igyekszik otthont találni. Mikor aztán rájön, hogy ott idegennek tekintik s vissza kell térnie saját fészkébe, kiderül, hogy az őseitől örökölt lakás falaihoz nem fűzi emlék, tárgyai nem jelentenek neki semmit. Visszajött dachból, becsületből, belátásból, kegyelethől, igyekszik is ottmaradni, de a lakást ridegnek érzi. Számára a zsidóság alig több, mint üres keret s a keretet szereti, de azon belül nem talál szeretni valót. Herzl már évek óta Palesztina visszahódításának szenteli lelke minden erejét, mikor rájön, hogy semmit sem tud a népéről. Menynyivel egészségesebb a keleti zsidó fejlődése, akiben a nemzeti öntudat a lelkébezsúfolt zsidó értékek megkoronázása. Nyugaton megtörténhet, hogy a hazatért zsidó népe „öntudatos” fiának hiszi magát, annak ügyeiért harcol, s közben éppúgy nem él összhangban önmagával, mint előbb. Most már helyesli magában a zsidót, csak hogy lelkének nincsen zsidó tartalma. Ha nem akarjuk, hogy új öntudatával éppoly holdogtalan legyen, mint előbb volt, zsidó kulturát kell adnunk neki. Lelkét gazdaggá kell tennünk zsidó értékekkel már előre, már indulásakor, hogy amikor majd visszatér, holdogan találjon rájuk magában.

BALÁZS MIKSA:

ÉLET ÉS HALÁL

*A zápor hull, hull sűrű csöppben,
Úgy suhog, mintha lejtene,
Zuhogva, gyorsan száll előttem,
Míg el nem ér a földre, le.*

*Ej van, egy csillag sem világol
Ezen a sötét éjjelen,
Csak a sápadt hold fénylik távol
S én repülök: azt képzelem.*

*Az eső hull, de újra égbe
Viszi fel a körforgatag...
É földön semminek sincs vége. —
Hát az életnek volna csak?*

*Nem! A Halál út, amely minket
Magasabbra visz, mint e föld,
Hol számonkérlik tetteinket
S a lélek újra testet ölt.*

*A lélek él és halhatatlan,
Nem korlátozza az idő,
És ezen nagy körforgatagban
Él, dolgozik, nem nyugszik ő...*

*... Elállt a zápor és az égen
Kigyulladnak a csillagok,
Az ezer csillag át az éjen
Mint oltár-lámpa, úgy ragyog.*

*A halál olyan, mint az álom,
Elszenderülünk lágy karán
S felébredünk túl e világon,
Egy szebb, jobb létnek hajnalán.*

FELESÉGÜL VENNÉK orthodox családból háziasan, vallásos nevelésben részesült 30-as, jó megjelenésű, egészséges lányt, 300.000 P hozománnyal. Én egy még 50 éven át termelőképes, 14 éve üzemben levő jónévű szénbányának vagyok harmadrészes társtulajdonosa. Közvetítő kizárva. Csak érdeklődő család közvetlen felkérésére válaszolok. Cím: „Ötvenes” jelíre a kiadóba.

VIRÁGNÉ LUSTIG SÁRI: SZOMBATI UTAZÁS

A nyitott ablakon az áprilisi szél kellemes, fanyar illata tödült be a szobába. A fiatalasszony a szombatvárás ünnepi hangulatában állott a terített asztal előtt. A fehér abroszon már oda voltak készítve a gyertyák, a szombati kalács és bor. A kalácsok kis hímzett terítővel letakarva, hogy ne szégyenkezzenek a gyertyák előtt, mert csupaszok és ne szégyenkezzenek a bor előtt, mert az áldásnál övé az elsőbbség.

Fried úr, aki egész héten a környéket járta és minden péntek este szombat bejövetele előtt pontosan érkezett haza, megállt az ablak előtt és beszólt:

— Úgy hallottam, hogy az édesanyja nem jól van.

— Hogy mondta, Fried úr? Anyám beteg?

— Igen, úgy hallottam, tíz nap óta fekszik. Majd vacsora után átjövök.

Az asszony szívét hirtelen sajgó aggodalom remegtette meg. Úgy támadt benne ez az aggodalom, mint ahogy egyik percről a másikra az erdő fái között szélvihar kerekedik. Hogy is gondolhatta volna, hogy anyja napok óta beteg és hogy nem értesítik erről.

Első gondolata az volt, hogy vonatra ül és anyjához utazik. Tétován körülnézett a szobában. Aztán szinte bémultan állott meg. Szeme merev pillantással az ünnepi asztalra esett.

Maga is érezte, hogy nem utazhat. Szombat van. A szombat mindent legyőz: gyermeki szeretetet, aggodalmat, betegséget és a szombatot semmi sem győzi le. Csak a halálveszély.

Halálveszély? Hogy gondolhatja azt, hogy anyja élete veszélyben foroghat?! Édesanyja nincs veszélyben, nem lehet veszélyben, hiszen akkor Isten nem engedné azt meg, hogy szombaton tudja meg a hírt.

El akarta terelni gondolatait. Lassú, szinte öntudatlan léptekkel körbejárt a szobában. Egy széket a helyére igazított, a függöny szárnyát leengedte, csupa haszontalan, fölösleges mozdulatot tett s mindezt csak azért, hogy meggyőzze önmagát: nem szabad megtörnie a szombatot. Nincs életveszély.

Hirtelen kifutott az ajtón.

— Semmi... semmi... — gondolta —, kicsit lemegy az utcára, hogy kiszellőztesse zúgó fejét. Kabátot, kalapot sem vesz fel, úgyis mindjárt visszajön. Megszokásból magához vett retiküljét magához szorítva, egyik utcából ki, a másikba be, versenyt fut a nyargaló széllel. Már a lélekzete is elfúl a nagy rohanásban, de még mindig fut. Hirtelen megáll és merev tekintettel, akárcsak egy alvajáró, lassan megindul a már sötét úton lefelé, egyenesen a vasútállomás felé.

A vonat már bent állt az állomáson, dohogott, pöfékelt, szinte türelmetlenül toporzékolt, mintha rossz néven venné, hogy egy elkésett utasra kell még várakoznia. Az asszony, amint orrában érezte a jellegzetes pályaudvarszagot és maga előtt látta a kormos, hosszú kocsisort, a kivilágított fülkéket s a világos ablakok mögött az utasok szilhuettjeit, egyszerre csak mint egy megszállott, vad erővel érezte feltámadni magában a vágyat, hogy fellépjen a hágsóra. Egy húzspengőst dobott a pénztáros ablakára, bemondta az állomás nevét, elkapta a kis kartont és már rohant is. Futásban még hallotta a pénztáros szavát:

— A pénzt, ami még visszajár, nagyságos asszony!

De ő akkor már felszállt és egy perc múlva benyitott az első fülkébe. A vonat pedig megindult.

Ahogy a kerekek kattogtak, ahogy a tengely nyikorogott, ahogy a körülötte ülők beszélgetése duruzsolt, percről percre jobban és jobban támadt fel szívében a halálos félelem. Agya lázasan lüktetett és mégis egyre világosabban érezte, hogy amit tesz, az olyan meggondolatlan és önzés, véték és bűn, amire nincs bocsánat sem ezen, sem a túlvilágon. Édesanyja beteg, az biztos. Lehet, hogy múló rosszulétről, sőt egész valószínű, hogy múló rosszulétről van szó, amit az ő idegei túloztak el nagyra. És ő most mégis itt ül a vonaton, dacol Valakivel és sért Valakit.

akivel dacolni és akit sérteni halálos véték. Olyan forrón érezte a vágyat, hogy megölelje anyját, hogy magához szoríthassa, hogy megsímogathassa homlokát, hogy ez a vágy elhallgattatott benne minden más aggodalmat most, amikor már tudta, hogy visszavonás nélkül, helyrehozhatatlanul elkövette a bűnt, amikor már tudta, hogy itt többé semmi nem segíthet. Ő a szombatot megszegte, miközben minden templomban felhangzik a Lecho daudi, miközben szerte a világon diadalmasan lobognak a péntek esti lángok.

Kezébe hajtotta forró fejét, halántéka lüktetett, szíve a torkában dobogott és oly nehezen szedte a lélekzetet, hogy minden ki- és belélekzésnél mély, fájdalmas szúrást érzett a mellében. Szeméből megeredtek a könnyek.

— Uram! — tördelte magában haugtalanul meggyötört lélekkel a vallomást —, Uram, tudom mit teszek. Szembelyezkedem parancsoddal, vétkezem Ellened, mert... mert nem tehetek másként. Kezedbe teszem le sorsomat és büntess akaratod szerint.

*

Amint leszállt a vonatról a koromsötét éjszakába és amint vaktában elindult, szinte csak ösztönére bízva magát, már tudta azt, hogy a büntetést nem fogja elkerülni. Lelke mégis csodálatos módon megnyugodott, szinte ujjongott. Az a biztos és megmagyarázhatatlan érzés töltötte el hirtelen átmenet nélkül, hogy otthon anyjánál minden rendben van. Ujjongott a gondolatra, hogy nem kell féltenie a drága életet, de ez az ujjongás mint vaskapocs szorult a lelkiismeretére. Mert hiszen minél jobban érezte, hogy nincs baj, annál nagyobbra nőtt a véték, amit elkövetett.

Botorkálva haladt előre. Az áprilisi szeszélyes időjárás e pillanatban fekete felhőket nyitott meg az égen és mint kirepedt tömlőből, vastag zuhatagban hullott alá a szűrős, hideg koratavaszi eső. Sárban, bokáig érő tocsogókban

Alpár Sándor: Leány korsóval

bukdácsolt előre. Szemhéjai szinte elnehezdedtek. Halálos kimerültséggel, panasz nélkül vonszolta tovább magát.

Nem tudja, mennyit haladt így előre. Mintha idő és tér elveszett volna. Megbotlott. Egy kőrakásra esett. Erőtlenül feltápáskodott. Meleg sugár ömlött végig arcán, a sötétben nem látta, hogy homlokából szivárogo a vér. Ruhája teljesen átázott és csontjaiban érezte a csípős, vad szélnek marását. Hatalmas, rejtélyes erő űzte, hajtotta tovább.

A villám cikázó fényénél megismerte a temetőt. Szíve megremegett. Még nappal is mindig valami babonás félelem fogta el, ha útja temető mellett vezetett el. A szomorúfüzek között kísértetiesen süvített a szél, a ledőlt sírkövek fehéren, hidegen és ijesztően világítottak elő a sötétségből. Az eső paskolta a fák derekát és a fák szinte jajgatva nyögtek a durva verés alatt. Beteg, felgyúlt képzeletében misztikus fények villóztak, imbolygó, ködszerű szellemalakokat látott a sírokból kilépni, akik fehér kitlijükben a templom felé igyekeztek. Biztosan bűnös, elkárhozott, bolyongó lelkek, akik nem találták meg nyugalmukat és most a szellemek óráiban megváltásukért imádkoznak. Hallja is a nyögésüket, sóhajtásukat és látja a Sátánnak kárörvendő vigyorgását. Mintha minden gonosz szellem elszabadult volna és visítva, éles füttyszóval boszorkánytáncot járnának. Oh, hogy vijognak ezek a tisztátalan lelkek! Az asszony füléhez szorította kezét, hogy legalább a kísérteties hangokat ne hallja és félig hunyt szemmel ment előre.

— Mint az elkárhozott lelkek, akik a pokol felé vivő úton bukácsolnak, úgy megyek én ezen az úton végig — gondolta megorzongva. — Már közel volt az ájuláshoz. Szemei előtt tűzkarikák örült vitustáncot lejtenek és már csak arra enlékszik, hogy perzselő, égő szemek közelednek felé, már közvetlen arca előtt lángol a kénköves, tüzes tekintet... Forró, fújó lehelet súrolja arcát és valami lompos nagy ördög fogcsikorgató, vérfagyasztó üvöltéssel veti rá magát... Elveszti eszméletét.

Öreg paraszt tartja karjaiban, aki megismeri és értelmetlenül hámul reá. Kulacsából erős szilvóriumot önt a szájába és alázatosan mentegetődik harapós kutyája miatt. Hát bizony, a fiatalasszony ruháját alaposan végighasította és most is fogai között szorítja a szövetdarabot. Szerencsére még idejében jött ki, hogy visszaparancsolja a bestiát.

Az asszony nem lázongott és nem méltatlankodott ezen a váratlan támadáson. A fájdalom és félelem most is ott zsihongott az idegeiben és mégis úgy érezte, hogy nem szabad panaszkodnia. A büntetés kezdete ez — gondolta.

Ki tudja meddig tartott, míg az állomástól a kis házig ért? Mikor ott állott a ház előtt, melynek minden ablaka sötét volt, mint a békésen álmra hűnyt szemek. habozott és tünődött. Meggondolatlan tette csak most állt előtte teljes valóságában. Meghúzni a csengőt, felzaklatni az egész szombati nyugalomban alvó házat és megállni anyja előtt tetőtől talpig csapzottan, letépett ruhában, magából kikelve, egy vétek árán végrehajtott utazás után? Mivel magyarázhatja meg csodálkozó anyjának ezt a cselekedetét? Mivel mentheti magát? Megértheti-e anyja az ő érthetetlen lelkiállapotát, amikor ő saját maga sem érti önmagát?

Mert hogy anyja most már egészséges, az bizonyos. O Istenem! — jajdult fel benne egyszerre a hirtelen támadt gondolat —, ha csak ez után a szombati utazás után nem az lesz a büntetés, hogy anyja komolyan, halálosan megbetegszik.

Forró, zúgó fejét odahajtotta a kapufélfára és csak állt, állt, megtépázva, némán vacogva a süvítő éjszakai szélben a zuhogva ömlő esőben.

*

Odabent a ház egyik belső szobájában ketten álltak a nagybeteg ágya körül. Az orvos az erőtlen, vértelen csuklón tartota ujjait és számolta a pulzust. A beteg lehűnyt szemmel feküdt, megnyugodott arckifejezéssel, mint valaki, aki teljesen leszámolt ezzel a világgal.

— Most érkezünk el a legnehezebbjéhez — mondta

az orvos. — Ez a krízis. Ha most magához tér, akkor bízhatunk abban, hogy felgyógyul, de ha nem...

Az öreg szolgáló ijedten nézett az orvosra:

— A leányát... doktor úr... akkor értesíteni kellett volna.

— Hát igen, sürgönyözhetett volna érte. Különbö mindegy. Talán már úgysem találná életben... És valami olyan mozdulatot tett, ami azt fejezte ki, hogy nem nagyon hisz a csodában.

A beteg minderről nem tudott semmit. Zihálva, sápadtan, lehűnyt szemmel feküdt az ágyon és kékeres halántékán fényesen csillogtak a verejtékcseppek.

Egyszerre csak megrándult az erőtlen kéz, a becssett szemek kinyíltak és halkán, erőtlenül, mintegy a túlvilágról érkező röppentek el a fonnyadt, sápadt ajkáról az első szavak:

— A leányom... az én édes kisleányom...

Az orvos megkönnyebbülten lélegzett fel:

— A krízis elmúlt, úgy látszik, magához tér.

A beteg újra megszólalt:

— A leányom... a kisleányom...

— Jó, jó, nénikém — ütögette meg gyengéden az orvos a beteg kezét. — Sürgönyözzünk neki, majd eljön, holnap itt is lesz.

— Nem, — csóválta meg fejét a beteg. — Hiszen itt van!

Ebben a pillanatban megszólalt kint a csengő. A szobában levők riadtan egymásra néztek. Ki csengethet ebben a késő éjszakai órában, péntekről szombatira virradó éjszaka?

— A gyermekem! — kiáltott most már tiszta és izgott hangerővel a beteg. — Gyorsan kinyitni az ajtót!

S mikor a szolgálóasszony lelkendező, csipogó, elfulladt hangjából a szobában levők meggyőződhetnek róla, hogy a beteg nem tévedett, s mikor megnyílt az ajtó és megjelent ott talpig vizesen, halálsápadt arccal egy fiatal asszony, olyan szemekkel, mint akinek tekintete az élet valóságain túlnéz, az orvos, akit meglegyintett a misztériumok szárny-suhanása, a remegő asszonyhoz lépett és elfuló hangerővel csak annyit mondott:

— Éppen idejében jött. Edesanyja ebben a pillanatban tért vissza az életbe.

*

A messze földön híres, böles és szentéletű rabbi, akinek a fiatalasszony későbbben egyszer megvallotta a szombatszegés vétkét, a vallomás végén az égi és földi titkokat kutató lélek tiszta hangján, így szólt hozzá:

— Ne gyötörd magad, leányom, a vétekért, amit elkövettél. Mi, földi emberek, földi aggyal gondolkozunk, a Legmagasabb az ő égi törvényei szerint ítél. Vannak erények, amit mi itt erénynek hiszünk és ami odaát halálos vétek és lehetnek vétek, amit a mi földi szívünk véteknek érez, de az Úr, aki a szívek belsejét vizsgálja, úgy érzi, hogy ezt a vétket jutalmazni kell és a vétkező gyermeknek visszaadja az anyát, akit már majdnem elveszített.

ANTAL GÁBOR:

HASZNÁLD FEL AZ IDŐT!...

A zord, konok és diadalmas ostobaságnak nem szegül ellen a szó.

Mért akarod, hogy lángban törjön a bánat, üggyis hiábavaló.

Építsd magadat e bomlott időben, máris elérted a célt.

Ki hasznot húz a halál mámorában, az nem hiába élt.

Ó, mily tündöklő hatalom a lelkivilág most!

Ó, mily úr az időn!

Nem remeg, és nem sző, és nem lapoz álmos

könyvekben: ki, mi jön?

Építi kockáit, és benső kincsire ráélt.

Használd fel az időt, és térj magadhoz, Izráel!

LOHR MÁRIA

GYAR ÉS KÖZPONT:
VIII., Baross-utca 85. sz.
Telefon: 130-237, 144-302.

„KRONFUSZ”
VEGYTISZTÍTÓ ÉS KELMEFESTŐ

ERDEI VIKTOR: ALPÁR SÁNDOR KÉPEI (1892-1943)

Egy szűkreszabott cikk keretében nem könnyű egy munkában töltött élet történéseiről és törekvéseiről lelkiismeretesen beszámolni. Így meg kell elégednünk azzal, hogy szórványos adatokból hozzávetőleges képet nyerjünk *Alpár Sándor* munkásságáról.

Alpár Sándor Baján született 1892-ben. Művészi tanulmányokat a Képzőművészeti Főiskolán végzett, kezdetben *Zemplényi Tivadar*, később *Réti István* irányításával, kik közül bizonyára az utóbbi természetszemléletéből kaphatta az erősebb benyomásokat.

Azóta, hogy 1914-ben a *Nemzeti Szalonban* kiállította „Naplemente” c. képét, *Alpár* nem igen szerepelt a nyilvánosság előtt és újra csak az OMIKE kiállításain (1940–1943) mutatta be néhány művét.

Egyízben készült is műveinek egy átfogó bemutatására, a kitűnő *Fónagy Béla* vezetése alatt állott „Belvedere”-ben, de ez a bemutató a kiállítási vállalkozás 1924-ben való megszűnése miatt sajnálatos módon elmaradt.

Azok közé az önérzetes és érzékenylelkű művészek közé tartozott, kik nem kívántak késő férfikorukig egy mindenkor változó intenciójú bíráló-bizottság előtt évről-évre levizsgáznni és így távolmaradt a nagy nyilvános tárlatoktól. De azért szakadatlanul dolgozott, megfordult a kecskeméti, szolnoki művésztelepeken és Eszéken, Besztercebányán, Mostarban értékes műveket alkotott.

Formalátása széles és a monumentalitás felé hajló; különösen korai figurális munkáin, önarcképein, portrétanulmányain láthatjuk ezt. Ezek a kezdetben zárt és erős formák az évtizedek folyamán lassanként meglazulnak és a gyakran sötétes színezést felváltja a minden munkájába bevonuló fény, szín, levegő.

A falu életét szerette: a szénahordás, a cséplés, az aratás, a legelőnyájak, a falusi utca, a felkelő és lenyugvó nap aranyporában fürdenek képei. A legutóbbi évtizedbeli képein a formák úgyszólván felbomlanak és befejezetlenül maradnak az atmoszféra csodájában.

Tevékenysége nem merült ki a festészetben. *Alpár Sándor* a grafikának, különösen a rézkarcnak volt kiváló mestere. Technikai tudása és felkészültsége bámulatos nagy volt ezen a téren és ezirányú tanácsaival pályatársainak önzetlenül állt rendelkezésére. Hosszabb ideig irányító szerepe volt az OMIKE grafikai tanfolyamain.

A *Múlt és Jövő* e számában reprodukált művek távolról sem mutatják be *Alpár Sándor* munkásságának még legjellemzőbb darabjait sem. Képességeiről és arról, hogy mit valósított meg törekvéseiből és mi maradt csonkán, csak akkor alkothatunk némileg lezáró véleményt, ha kedvezőbb körülmények megengedik műveinek szélesebb keretek között való bemutatását.

Alpár Sándor élete egy minden cicoma nélküli művészi és manuális munkában eltöltött élet volt.

Annak ellenére, hogy a nyilvános szerepléstől való majdnem beteges tartózkodása folytán külső sikerekben része nem lehetett és ezeket nem is kereste, teljes mértékben bírta művésztársainak becslését és kvalitásainak elismerését. Zsidóságát mindenkor értéknek érezte: a zsidóságot ért megpróbáltatások csak acélozták önérzetét s vágyott olyan messze világok felé, hol a munka az egyedüli értékmérő.

Az első világháborúból a szabad művészpálya nehéz követelményeivel szemben csökkent ellenállóképességgel került ki s földi pályája mindvégig a külső és belső akadályokkal való állandó küzdelem volt. De mindenkor és mindvégig megőrizte jellemének puritánságát és amit a legnagyobb értékeknek tartott: a művészi törekvések magasrendűségét és a lélek tisztaságát.

Alpár Sándor: Mezőn

Alpár Sándor: A Dunán

A ZSIDÓ TÖRTÉNELEM ÉS IRODALOM KIS TÜKRÉ

Irta: Dr. Friedman Dénes, Újpest, 1943. 8. o. 302. lap.

Friedman Dénes zsidó irodalomtörténet- és történetírásának van multja. Bodnár Zsigmondnak — korában tetszetős — hullámelméletét, az akció és reakció elvének szellemi téren is észlelhető érvényességét alkalmazta a zsidó irodalomra és végigvezette korszakain (*A zsidó irodalom főirányai*. Újpest, 1928.). Áttekintette a zsidó történetírás irányelveit, különösen Graetz és Dubnow történelemszemléletét. Graetz története «Leidensgeschichte und Geistesgeschichte», «szenvedés- és szellemtörténet». Dubnowé inkább «gazdaság- és politikatörténet a diaszporális időkben is». (A zsidó történetírás irányelvei. IMIT Évkönyve. 1930. 125—149.). A történetírás és segédtudományai új módszereinek alkalmazását ajánlja a zsidó történelem feldolgozásánál is. (A zsidó történetírás új útjai Guttman Mihály-Emlékkönyv. Budapest, 1943. 21—38.).

Ilyen előtanulmányok után fogott könyve megírásához, hogy bemutassa a zsidó történelmet és irodalmat teljességében, a bibliai időktől 1928-ig. Vezetőjéül Dubnowot választja; ha maga nem is tenne róla vallomást könyve végén (297.), látnok ezt a beosztásból: a könnyen áttekinthető kis pontokból és az egyes korszakok élén álló általános áttekintésből. Dubnow követése egy kis aránytalanságnak válik okozójává. Az orosz zsidók történetéről hasonlíthatatlanul többször és többet hallunk, mint a magyar zsidókéről; vagy pl. megismerjük a németnyelvű zsidó tudomány «fiatalabb generációját»: Baeck, Caro, Elbogen, Krauss és Perles nevét (292.), magyarországi kortársaik azonban említés nélkül maradnak: Blau, Goldziher, Guttman, Heller, Löw Immanuel és mások. Ilyesmi — tekintettel arra, hogy a könyv magyarul és magyar olvasóközönségnek íródott — nem megokolt.

A könyv újszerűsége az előtte megjelent magyar-

nyelvű zsidó történetek mellett, hogy második kötetül — kiegészítésként — csatlakozik majd hozzá egy szöveggyűjtemény: «Olvasókönyv a zsidó történelem és irodalom kis tükréhez.» A jelen leíró kötet 674 pontjának mind-egyikéhez egy-egy szemelvényt fog adni a reávonatkozó forrásból. Kitűnő gondolat. Belőle sok jelentős szöveggel fog megismerkedni közönségünk.

Friedman Dénes könyvéből meg lehet tanulni a zsidó szenvedés és szellem egész multját s le lehet vonni belőle a tanulságot jelenünkre. Sok jelességéből kettőt említünk meg:

1. Meggyőződéssel és meggyőzően hirdeti az egész könyvön keresztül a zsidó szellem győzelmét a szenvedés felett. Ez történeti igazság, de felemelő vígasztalás is egyben. «Nem lehet elégszer hangsúlyozni és ismételni, hogy egyedül a céltudatosan vezetett szellemi élet volt az, mely ebből a politikai káoszából a népet épen volt képes kisérgíteni» (77.). A zsidó állam pusztulásáról így ír: «A győzők ujjongtak: a zsidó nép megszűnt, pedig túlélte Rómát annak minden császárával és hadvezérével. A földdel együtt nem szűnt meg a nép, mert nem kötötte életét a lajhoz, területekhez, hódításokhoz, múlt dolgokhoz, hanem szellemhez, gondolathoz, ideálhoz, az örökkévalósághoz magához» (90—91.).

2. Stílusa higgadt és világos. Olykor — mint pl. a hellenista időben tanúsított zsidó mártírkészség festésénél (47—50.) — lendületessé, sőt költőivé lesz. Tárgyilagosságát sehol sem hagyja el.

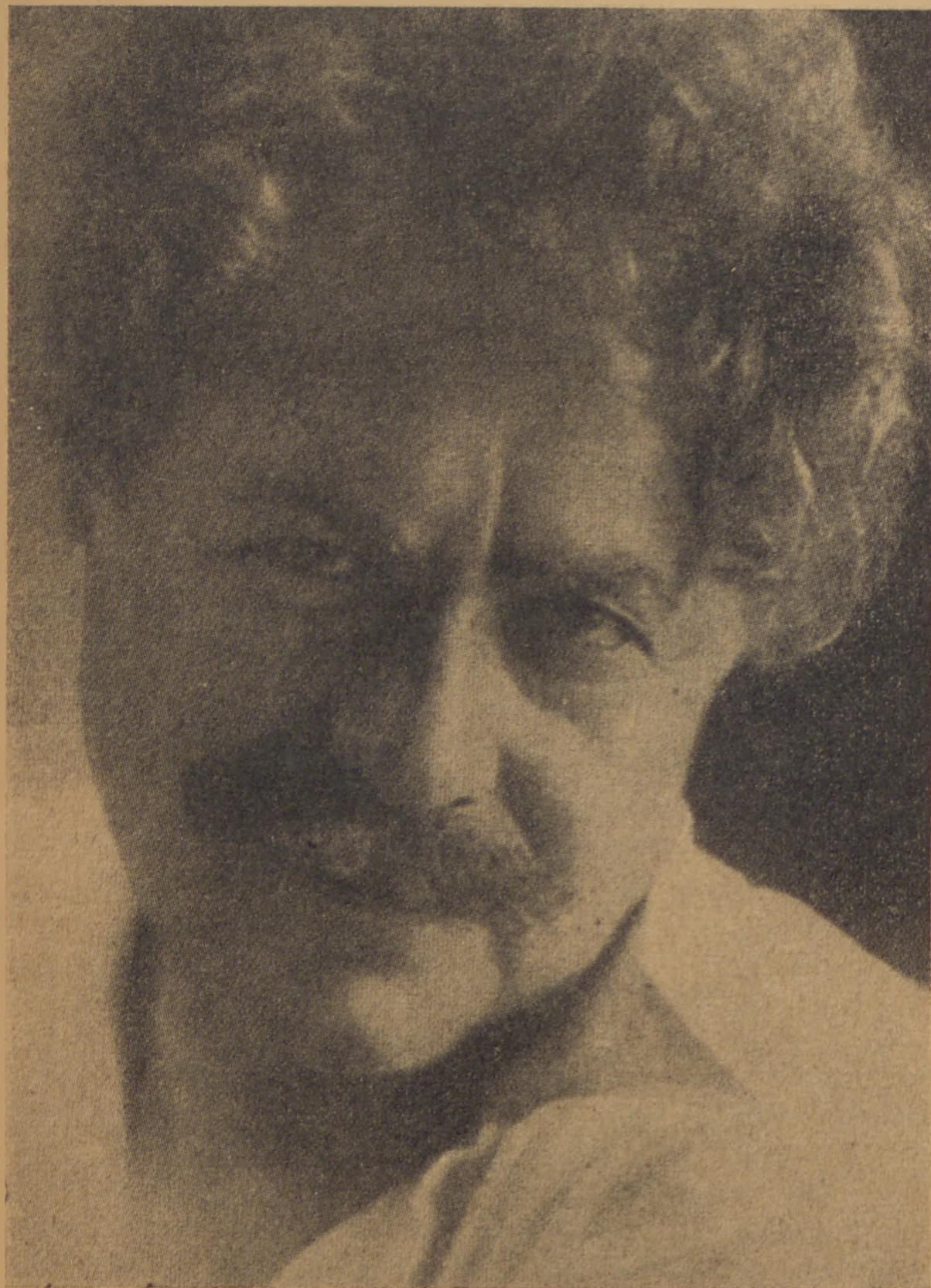
Észrevételeink ezzel szemben apróságokra szorítkoznak csupán:

1. Helyenként ismétlésekbe bocsátkozik. Májmúni Mózesről kétszer és kétféleképen emlékezik meg (151., 156.); ugyanígy a Rábhágról (163., 173.); kétszer olvasunk a Jewish Encyclopedia szerkesztéséről is (284., 294.).

2. Szinte lebilincselő olvasmány az utolsó évtizedek rajza, amely még nem is történelem, hanem az élet maga. Kár, hogy megszakad 1928-nál. Néhány mondattal legalább kellett volna érzékeltetnie a történelmi fejlődés vonalának megtörését: a második világháborút és az európai zsidóság nagy katasztrófáját.

Minden zsidónak kötelessége ma megismerni népe történetét, szenvedéseit és alkotásait. Ebből a hasznos könyvből megismerheti. Szinte csodálkozunk kell, hogy szerzője a nagy újpesti hitközség rabbiszékében időt tudott szakítani egy ilyen terjedelmes munka megírására.

Dr. Scheiber Sándor

S. Csernichovszky

NAMÉNYI MAGDA:

OLTÁR ELŐTT

Aranylő, őszi levelekből
ma oltárt építek Neked.
Fénylő csipkét terítek rája:
a lelkemet.

Nézd, milyen furcsa, könnyes csipke,
ilyet még nem szőtt senki sem.
S itegen kinnal telt szívem
Eléd teszem.

Nem kérek semmit, hisz' tudod
a legtitkosabb vágyam is.
Másoké, amit hordozok,
a bánat is.

Mások bánata éget engem,
minden jaj engem fojtogat.
De könnyes szemem Feléd néz és
viselem sorsomat.

Aranylő őszi levelekből
ma oltárt építek Neked.
S míg leborulok hangtalan, szíven simít
a Szeretet.

DR. MUNKÁCSI ERNŐ: AZ ORSZÁGOS JÁRULÉK KELETKEZÉSÉNEK TÖRTÉNETE. (Részlet a magyar zsidóság közjogából és adalék küzdelmes napjaink történetéhez.) Szerzőnk munkájában hiteles történetét adja az *Országos Járulék*-nak az eszme keletkezésétől intézményes megvalósulásáig. Az 1935. évi országos gyűlésen alkotott Kiegészítő Szabályzatban bukkan fel először az *Országos Járulék* neve, melyet 1943-ban a vallás- és közoktatásügyi miniszter 8888. sz. r. értelmében a hitközségek 1943. január első napjától kezdve az izr. vallásfelekezeti céljaira évente visszatérő szolgáltatásként kötelesek fizetni.

E füzetnek emlékirat jellege van, mert írójának jelentős szerep jutott az *Országos Járulék* kivívásában. Valóban elmondhatja a küzdelmekre vonatkoztatva: *quorum pars magna fui*. Az *Országos Járulék*ot bevezető rendeletben a magyar zsidó közösségi szervezet legfontosabb rendelkezését látja 1868 óta, mert az *Országos Járulék* által az Országos Irodák valóságos felekezeti főhatóságokká válnak a hitközségek felett és a magyar hitközségek egyedeiből végre országos szervezet alakult.

Örömmel látjuk az országos szervezetek hatáskörének növekedését, mert zsidó közösségünk megerősödését szolgálják, de fájjaljuk, hogy csak az államhatalom rendelete tudta az *Országos Járulék*ot megvalósítani és nem a zsidóság egymásrautaltságának, sorsközösségének tudatoságából fakadt. Csak megismételhetjük, amit a magyarországi zsidóság vezetői 1850-ben írtak, mikor a királyi parancs *Iskolalap* befizetésére kötelezte őket: „Nekünk ezt már régen szabad önkéntes elhatározásból kellett volna megteremteni“.

G. F.

SÓS ENDRE: PALÁGYI LAJOS, AVAGY A „NEGYEDIK REND“ ISTENES KÖLTŐJE. *Halálának tizedik évfordulójára.* (Libanon-kiadás, Budapest, 1943.) Jelen megemlékező írásában Sós Endre Palágyi Lajosról ír, ki önmagáról jogos keserűséggel vetette papírra: „*Vén koromra se rangom, se módom. S nincsen, aki védene, utódom...*“ Sós Endre kiállt a porondra s ragyogó tollával megvédte *Palágyit*, az első magyar-zsidó proletárköltőt. *Palágyi* Lajos programosság és párt-jelleg nélkül gyakorolt proletárköltészetet. Mint talpig magyar ember, írja: „*Engem hazám nagy gondja mar: Van-e még, aki csak magyar?*“ Találóan idézi Sós Palágyinak viszonyát a Mindenhatóhoz: „*Azzal töltém el felét életemnek, hogy háborút üzentem Istenemnek. Most arra jó pályám másikk fele, hogy örök békét kösssek vele.*“ Aki Sós Endre méltatását elolvasta, mindenestre s minden vonalon elismerő örök békét köt a magával meghasonlott, kiváló lantossal.

Dr. Deutsch Ernő

SALAMON LÁSZLÓ: EMBER, HOL VAGY? (Cserépjálvi-kiadás.) Salamon László új verskötetének címe peszsimista költői programot sejtet. A kérdésben rejltó magatartás olyan távolságot tételez föl egyéni vélemény és valóság között, hogy ebből a viszonyból szükségszerűen sötét életszemléletnek kellene kialakulnia. *Salamon* azonban elhárítja az egyoldalú életszemléleti megmerevedés veszélyét. Az erkölcsi világrend és a humánus követelményeihez méri élményeit, keresi az istenképű embert, áhítozik a tiszta szóra s szeretné kielégíteni lelki éhségét, de tájékozódásának aggasztó látványait és az etikai életjelenségek hiányait mindenkor a létezés pozitív értelmével ellensúlyozza. Optimizmusának forrása a pusztta lét teremtő lehetősége. Már maga az élet jövőt jelent, a hősök halálából, a novemberi ködből, az édenkerti tragédiából, az asszonykínokból is visszamarad valami biztató remény. Minden cselekvésben, mozgásban, akaratban ott lappang a jobb és emberibb változásra várakozó erő. *Salamon* költeményei szilárd szerkezetű versépítmények. Nem a költői hang formába-ömlésének pillanatait rögzítik meg, nem a teremtés rejtélyes döbbenetét éreztetik, hanem az ötvözés igényével lépnek föl és az alkotás művészetét teszik ellenőrizhetővé. A költő hangulat-impressziói ritkán sűrűsödnek szavakba közvetlenül, kerülő nélkül. Mintegy böleseleti távlatba ke-

rülnek és minthogy elsősorban az akusztika nyelvén jutnak közvetítő réteghez, a zene, ária, akkord, ritmus, harmónia, kórus, szimfónia fogalmi tartalmában fejeződnek ki. Az intellektuális költő magamegmutatásának ez a gondolatoldó áthangszerelése sajátosan meleg árnyalatokat ad az egyébként kemény zengésű verseknek.

Zsoldos Jenő.

SZABOLCSI LAJOS: REJTÉLYES UTAZÁS. (BUDAPEST, 1943.) Ezen a címen jelent meg *Szabolcsi* Lajos utolsó könyve, mikor az író már megtette utolsó útját az örökkévalóság felé.

A *Rejtélyes utazást* *Szabolcsi* Lajos lázálmában írhatta, amikor súlyos betegségében végigvonult előtte életének célja: felemelni testvéreit, a szentkönyv népét a méltatlan, áldatlan sorból és elvezetni a nagy ősohöz: patriarchákhoz, prófétákhoz, királyokhoz, tudósokhoz méltó helyre.

Szabolcsi Lajos egy fantasztikus utazást ír le, *Dorez* Sámuel olasz-zsidó utazását. *Dorez* a vatikáni könyvtárban egy XII. századból származó, szerzetesek által írt és illusztrált kódexet talál, mely egy gazdag, mesés, távoli országról regél. *Dorez* arra következtet, hogy az itt leírt ország az elveszett tíz törzs országa, mely megőrizte *Salamon* király bibliai mesés kincseit. *Dorez* elhatározza, hogy a legnagyobb veszélyek árán is felkeresi ezt a legendás, kincses tartományt. Ami *Dorez* Sámuel, az olasz zsidót a vatikáni könyvtárban talált leírásban megragadta és utazásra készítette, az volt, hogy a mesés tartomány mérhetetlen mennyiségű aranya, rubinja, smaragdja elégséges lesz arra, hogy a két megmaradt törzs szétszórt, nyomorgó maradékának olyan országot vásároljon, melyben nem fogják bántani többé őket.

Dorez Livornóban hajóra is száll, Bombayba utazik. onnan Bihmirba, majd ismeretlen sivatagokon keresztül tör a vágyott tartomány felé. Útját rettenetes fáradalmak után el is éri, szemtanuja a tíz törzs mérhetetlen gazdagságának — de azután, hogy hogyan kerül vissza egy darab arannyal és szolgálójának levágott, összemarcangolt fejével Bombayba, ő maga sem tudja.

A legenda függönye szétnyílt, majd megint összezárult, a tíz törzs mérhetetlen, segítő kincsei visszamerültek a mondák ködébe. De *Dorez* fantasztikus lázálmának egy reális motívuma itt maradt: van egy ország, az ősök földje, melyet meg kell szerezni és ha nem lehet arany és drágakövek árán, úgy a lélek álma, az évezredek akarat, az ősi vágyakozás erejével.

A kötetben még több elbeszélés van, így a *Szivárvány*, mely egy megható Baal-Sem-legenda, a *Három kártyás* története, mely a kállói szentpap legendakörébe tartozik és a *Halak*, mely Illés próféta egy csodáját beszéli el.

Az egész kötet lebilincselő olvasmány, a zsidó szív legtisztább húrjait pendíti meg, *Szabolcsi* Lajosnak egyik legsikerültebb műve.

Dr. Rózsa Ignác

KÜRTI LÁSZLÓ: ÉN VISSZAJÖTTEM. (Versek.) A harctérről csonkán hazatérő hős szenvedése, lelki válsága adja *Kürti* László költeményeinek tárgyát. A költő hős abban is, hogy a szeretet és a gyengédség erején akarja elviselhetővé tenni környezetét számára a maga új-élet-keresésének tragikus feladatát. Elsősorban a versek dokumentum-jellege igényli a számontartást. A nagy megrázkódtatások izgalmaikat nem hűtötte le az idő. Nem egyszer alakulatlanul, prózai hanglejtéssel vetődnek papírra. De talán a nyers forma illik is a kegyetlen szenvedések leplezetlen feltáráshoz. A versesfüzet legsikerültebb darabja a *Küzdelem a fagyhalállal* c. költemény. Drámai hatása teszi említésre méltóvá. A versek elé *Várnai* Zseni írt értékelő előszót.

MEGVÉTELRE KERESSEM *Mandovszky-Garai* Lili: *Zsidó mesekönyvét*. Esetleg más könyvet adok érte cserébe. Cím a kiadóhivatalban.

VALAMENNYI ITT ISMERTETETT

ÉS MEGEMLÍTETT
KÖNYV KAPHATÓ

GONDOS SÁNDOR

modern zsidó könyvesboltjában.
BUDAPEST, VI. KERÜLET,
ANDRÁSSY-ÚT 53. T.: 425-828.

KRÓNKA ÉS SZEMLE

STERN SAMU HETVENÉVES. Stern Samu, az Országos Izr. Iroda és a Pesti Izr. Hitközség elnöke január 5-én lett hetvenéves. Stern Samu a mai súlyos időkben minden ünneplés elől kitért és így tisztelői azzal ünneplték, hogy ez alkalomból jótékony célra adományokat ajánlottak fel. Így az előjáróság a kitűnő előmenetelű, rászoruló zsidó diákok közt 6000 pengő összeget kitevő ösztöndíjakat osztott ki. A Pesti Chevra Kadisa ötven rászoruló érdemes egyénnek e napon postautalványon külön, soron kívüli segélyösszeget küldött, stb. Az Országos Rabbiképző Intézet teológiai tanári testülete Stern Samu elnököt hetvenedik születésnapja alkalmából a *tiszteletbeli morenu* címmel ruházta fel.

HARMINC ÉVE HALT MEG BACHER VILMOS. Harminc évvel ezelőtt, 1913 december 25-én halt meg Bacher Vilmos, az Orsz. Rabbiképző Intézet igazgatója, a világhírű tudós, kora legnagyobb zsidó mestereinek egyike. Bacher Vilmos legsokoldalúbb, legalaposabb és legtermékenyebb tudósaink közé tartozott. Alapvetően fontosak a vallásfilozófusok bibliai exegéziséről, a Zóháról, a Targumokról, a héber grammatikusokról írt művei, valamint arabs és perzsa zsidó tanulmányai. A világhírt a tannák és amórák agadájáról írt hatkötetes műve szerezte meg neki, mellyel az egész világ tudományos köreinek elismerését vívta ki. Jelentékeny szerepe volt Bacher Vilmosnak a magyar zsidó tudományos életben is: fontos része volt az IMIT magyarnyelvű bibliájának kiadásában és Bánóczy Józseffel együtt ő indította meg a *Magyar Zsidó Szemlét*. Önálló munkáinak száma meghaladja a félszázat, dolgozatai és cikkei hétszázötvenre rugnak.

A MAGYAR CIONISTA SZÖVETSÉG 1944 február 8-án új helyiségbe költözik: VI., Eötvös-u. 29. V. em. Ideiglenes telefonhívó 125—670. A Szövetség titkársága az irodai órák alatt (9—1, 3—7-ig) készséggel áll a Szövetség tagjainak rendelkezésére.

FRIEDMANN VILMOS NYIREGYHÁZI RABBI HALÁLA. Nagy veszteség érte a nyiregyházi zsidóságot: 67 éves korában, három évi betegeskedés után elhunyt Friedmann Vilmos, a statusquo hitközség rabbija. Harmincöt éven át működött Nyiregyházán, köztisztelőben és közszeretőben. Önzetlen, jóságos, mindig segíteni kész ember volt. Beszédei, cikkei gondolatokban gazdagok voltak, beszélgetéseiben szikrázott a szellemességtől. December 17-én volt a temetése, melyen dr. Bernstein Béla főrabbi, Grünbaum Frigyes mátészalkai főrabbi, dr. Wax Aladár rabbi, dr. Boros István székesfehérvári rabbi, a veje, és dr. Lefkovic Ignác hitk. elnök búcsúztatták. Friedmann Vilmost a Chevra által felajánlott dízsírhelyen, édesatyja, néhai Friedmann Károly nyiregyházi főrabbi mellé temették el.

BEÉRKEZETT KÖNYVEK. Dr. Kohn Zoltán: Miért vagyok zsidó? (Különlenyomat az Ararát-Évkönyv 1944. évi kötetéből.) — Dr. Weinberger Mózes: Indexre tett héber könyvek. (Különlenyomat az Antal Márk-Emlékkönyvből.) — Én visszajöttem. Kürti László versei. — Libanon zsidó tudományos és művészeti folyóirat 1943. II—III. szám, Budapest. — A Háziasszony Könyve 1944. évre. Kiadja a Budapesti V. ker. Izr. Nőegylet.

AZ ŐSZI KÖNYVPIAC ESEMÉNYE!

VÁRNAI ZSENI és PETERDI MÁRIA regénye:

Mint viharban a falevél

Ezt a könyvet mindenkinek olvasnia kell!

Ára füzve 15.— P, kötve 18.— P. Kapható minden könyvkereskedésben és a szerzőnél. Vilmos cs.-út 52. I. 7.

A JAVNE KÖNYVEK sorozata e hóban két nagyon fontos és szép könyvvel gazdagodik. Benári: Kvuca és kibuc c. könyve hézagpótló tájékoztatást nyújtó kötet, míg Komlós Aladár antológiája: Versek a zsidóságról egészen új szempontból gyűjti egybe a világirodalom legszebb alkotásait. Ismertetésükre visszatérünk.

A VI. KÖZSÉGKERÜLET KÖZGYŰLÉSE. December hó közepén folyt le a VI. községkerület közgyűlése, mely felé a magyar zsidó társadalom nagy érdeklődéssel fordult. Miután dr. Endrei S. Henrik elnökhelyettes megemlékezett a zsidóság elhunyt kiválóságairól, Stern Samu elnök tartott beszámolót a magyar zsidóság jelenlegi helyzetéről, melynek során egyebek közt szegénysorsú munkaszolgáltos testvéreink ruhával és minden egyébbel való ellátására hívta fel újból a zsidó társadalom figyelmét. Majd dr. Endrei S. Henrik elnökhelyettes terjesztette elő szokásos évi jelentését. A jelentés kiemelkedő pontja volt a községkerület vezetőségének határozata, melyben felhatalmazást kért a közgyűléstől, hogy a költségvetés terhére a községkerület területén levő zsidó szórványokban vándorrabbikat és vándorhitoktatókat alkalmazzon. Dr. Csobádi Samu, dr. Bródy Ernő, dr. Szegő Miklós, dr. Groszmann Zsigmond, Fábrián Béla, dr. Friedmann Ignác, dr. Rosenák Miksa és mások felszólalásai után Stern Samu elnök válaszolt a vita szónokainak. Válasza során kiemelte a Palesztina-munka fontosságát és hogy a magyar zsidóságnak foglalkoznia kell azoknak a sorsával is, akik majd, ha erre mód nyílik, a maguk elvei szerint másutt akarnak életgyökeret eresztetni. Majd a választásokra került a sor, melyeknek során a második elnökhelyettesi tisztségre dr. Lengyel Sándor újpesti ügyvédet választották meg.

AZ IZR. MAGYAR IRODALMI TÁRSULAT január 30-án felolvasó ülést tartott. Az ülésen dr. Weisz Pál debreceni főrabbi Akibáról beszélt, Timár Magda verseket adott elő, Radó Imre Meseléd címen tartott felolvasást. A szépszámú közönség az előadásokat élénk figyelemmel és tetszéssel hallgatta végig.

„A MODERN ZSIDÓ ÍRÓK FELADATAI“ címmel Sass Irén nagyhatású és sok, új gondolatot kifejező előadást tartott nemrég a Budai Izr. Hitközség tanácstermében. Előadásának központi gondolata az volt, a magyar zsidó írók akkor jelentenének igazibb nyereséget a magyar irodalomnak, ha a magyar irodalomban még fel nem dolgozott, új témákkal tudnák gazdagítani. Zsidó író számára adva vannak ezek az új témák, a magyar zsidó élet és lélek öncélú, irodalmi ábrázolásában. Szomorú fényt vet zsidó költő elhivatottságára és írói hitelére, ha éppen a hozzá legközelebb álló témáról, önmagáról nincs mondanivalója és érthető megütődéssel állhat szemben a magyar zsidóság a soraiból származó költőkkel és írókkal, akik a jelen és közelmúlt, gondolati és érzelmi mondanivalókkal túlszűfolt éveiben némák tudtak maradni. „Igazi költő számára sosem az a fontos, hogy kiknek írhat, hanem, hogy miről, mit tud elmondani“ — állapította meg Sass Irén, aki előadása végén felszólította a modern zsidó költőket, hogy teremtsenek valami újat s Móricz Zsigmond nem egyszer hangoztatott tanácsát megfogadva, írják önmagukat, írják meg a speciális magyar zsidó életet a magyar irodalom számára. A közönség lelkesen ünnepelte Sass Irént, akit Vető Sándor, a budai hitközség alelnöke köszöntött a hitközség nevében, majd előadása végén dr. Csobádi Samu, a budai hitközség elnöke üdvözölt elsőnek. A tartalmas és gazdag műsor további részében Benedikt Klára zongorázott megkapó muzikalitással három zongoradarabot, Torday Judith, Faragó Erzsébet és Farkas Erzsébet pedig „Élő antológia“ címmel Berend, Bródy, Komlós, Sass, Sós, Sugár, Szinetár és Vihar Béla zsidótárgyú költeményeit és néhány zsidószármazású költő egyéb verseit szavalták kipróbált művészettel.

(dr. m. e.)

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel igazgató.

Engedélyezve: 20700/1938. XII. M. E. sz. alatt.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

2012 AUG 16